

E 85/11

DR. DARKÓ JENŐ

AZ 1928—29. TANÉV RECTOR MAGNIFICUSÁNAK

AZ EGYETEMI ÜNNEPÉLYEKEN
ELMONDOTT

BESZÉDEI.

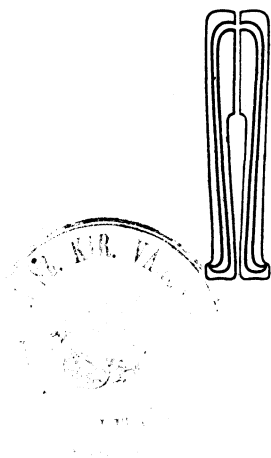

DR. DARKÓ JENŐ

AZ 1928—29. TANÉV RECTOR MAGNIFICUSÁNAK

AZ EGYETEMI ÜNNEPÉLYEKEN
ELMONDOTT

BESZÉDEI.

T 55
1930

DEBRECEN SZAB. KIR. VÁROS KÖNYVNYOMDA-VÁLLALATA.

1930—1403

Gróf Széchenyi István görög tanulmányai.

Rectori székfoglaló értekezés.

Tartotta: Dr. Darkó Jenő, egyetemi ny. r. tanár, e. i. Rector
1928. évi szeptember hó 22-én.

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés!
Mélyen tisztelt vendégeink!

108 esztendővel ezelőtt egy forró augusztusi délután a debreceni Péterfia uccán az itt állomásozó Hessen-Homburg huszárezrednek egy százada lovagolt ki a Nagyerdő felé. A nyalka hajdú fiúk élén egy erős szemöldökű, délceg, fiatal huszárkapitány haladt, aki két évi szabadság után pár nappal ezelőtt tért vissza ezredéhez s hogy huszárjait, mint embereket is közvetlen közletről megismerje, vendégségbe vezeti őket, melyben ő lesz a házigazda s alárendelt katonái az ő vendégei. A vendégség a Nagyerdő árnyas fái alatt folyt le, — talán éppen azon a helyen, hol ma a Tisza-Egyetem pompás klinikai épületei emelkednek, — s katonásan egyszerű és rövid volt: néhány kilogramm szalonnát és kenyeret s 100 liter bort fogyasztottak el a derék hajdúk új parancsnokuk egészségére. A hangulat azonban tüzesen lelkes volt az ittasság legcsekélyebb nyoma nélkül. Parancsnokuk, a külföldet már több ízben megjárt, nagyműveltségű gr. Széchenyi István, ki Debrecenbe való utaztában s itt e városban is nem sokat talált, ami eszméktől és tervektől forrongó lelkét kielégíthette volna, sőt országunkat általában nagyon is hátramaradottnak, népünket testben-lélekben gyöngének találta, e vendégségről a következőket jegyzi fel naplójában: „Katonáimat a fesztelen viselkedésük annyira megszipítette, hogy kezdtem megszeretni századomat. Én annyira ellágyulok, ha valami hazai dolgot látok, hogy egy hegedű, vagy cimbalom, néha még egy duda is elegendő, hogy engem könnyekre fakaszson. Soha ne akarja senki egy nemzetnek a sajátságait átformálni, vagy éppen megsemmisíteni: olyan ez, mint a zománc a fogakon! Századom végül is olyan tűzbe jött anélkül, hogy ittas lett volna, hogy erős vágyat éreztem magamban, hogy azonnal *attaquera* -vezessem őket.“¹

A nagyerdei ünnepségen az arisztokrata kapitányt és az

¹ Vizsota: *Gróf Széchenyi István naplói*, Budapest, 1926. II. 54.

egyszerű hajdú-huszárokat néhány pillanatra teljesen összeforrasztotta a magyar lélek fesztelenül megnyilatkozó közössége s mily szép lett volna, ha az itt létrejött szoros lelki összhang a katonai élet minden vonatkozásában hatalmas emeltyűként érvényesülhetett s áldásos gyümölcsöket teremhetett volna. De a fiatal Széchényit a hadsereg akkori szelleme nem elégíthette ki; a feljebbvalók pedáns kicsinyessége, a léleknélküli, gépies gyakorlatok, a katonák gyenge felszerelése s a halált-megvető katonai becsvágy aláhanyatlása lehangolják őt, nem szolgál szívesen s a nagy gyakorlatok befejezése után már újra fölb hónapra szabadságra megy, melyet a bécsi előkelő társaságokban, cenki birtokán s a környékbeli barátainál tölt el vadászgatva, szemlélődve és sokat, nagyon sokat olvasva s tanulva a világirodalom és a tudomány remekeiből.

December közepén újra visszatér ezredéhez, mert — amint maga mondta — akinek olyan olyan sok búzája terem, mint neki, annak valamiképpen a köznek is szolgálnia kell s pár napra Debrécenbe való megérkezése után naplójába, melyben élete minden fontosabb élményét leírta, egy imádságot jegyez fel. Egy imát, mely ellenállhatatlan erővel buggyant ki lelkéből éjjeli álomlátása után s élesen világít rá ennek a fiatal huszárkapitánynak egészen rendkívüli lelki állapotára. Kiragadom e hosszú imából a bennünket érdeklő, fontosabb részeket: „Hatalmas bírója a földnek s a kifürkészhetetlen mindenségnek, aki előtt bámulattal és imádatlaltal borulok le, tudatában gyöngeségemnek s remegő szívemnek, érlelj meg engemet az erényre és arra a tökéletességre, melyet az ember a maga foglalkozásai és lobogó szenvedélyei ellenére is már ebben a világban elérhet. Ajándékozz meg engem a lélek belső vigaszával és csendes békéjével, mely nélkül az ember ezen a földön nem élhet a Te szemléletedben s szellemét nem tarthatja meg abban a magas, földöntúli szárnyalásban, hová a benső imádság emeli fel rövid pillanatokra a tétovázó kedélyt. Hadd időzzek én azokban a magasságokban s acélozd meg gondolkodásom erejét, hogy én bár élve, de lélekben meghalva s tisztultabb képzelőerő segítségével hozzád felemelkedve a Te jóságodat és nagyságodat megismerhessem s létezésem okát megérthessem. Tedd magadat értelmem számára hozzáférhetővé. Tisztíts meg kedélyemet az előítéletektől s töltsd el szívemet határtalan elnézéssel és szeretettel az egész emberiség iránt. Engedd, hogy életemet Selinával megoszthassam s általa magamnak vigaszt és békét találjak, melyet egyedül többé már nem találhatok fel s vele egyesülve egyedül Neked s a Te dicsőségednek élhessek. Ha azonban általa nem lehetnék jobbá s ő sem lehetne jobbá általam, akkor válassz el bennünket s engedd, hogy különböző utakon haladva, végre az örökkévalóságban újra találkozassunk.”¹

¹ Vizsota: *Gróf Széchényi István naplói*, II. 103.

Ez a megtisztult lélek mélységeiből fakadó s filozófiai magasságok felé szárnyaló gyönyörű imádság a 28 éves Széchenyi lelkivilágáról egészen más képet mutat, mint amelyet egy fiatal huszártisztnél tapasztalni lehet s amilyennek mutatkozott ő maga is katonai pályája megelőző éveiben. Korábban, amint naplóiban ismételtén kifejzi, a bécsi előkelő társaságok légkörének hatása alatt a könnyű és sokszor könnyelmű szórakozások embere volt, aki egy szellemes aperçut, vagy egy jól sikerült tréfát mindennél előbbre valónak tekintett s aki a szeremben is, mely oly gyakran és különböző oldalról gyötörte meg lelkét, inkább a huszár — attaque bravuros keresztülvitelére gondolt, mint a nyomában fakadó csendes boldogságra, melyre egyébként oly nagyon vágyakozott. Ambíciója úgyiszlólván kimerült abban, hogy őt kedves és érdekes társaságbeli embernek tartsák. A komolyabb célok és mélyrehatóbb életelvek akkor még hét pecséttel elzárva maradtak előtte.

A Debrecenben elrebegett imából azonban már oly szellem árad ki, mely messze elhagyva e földi élet kicsinyességeit, az égi szférák felé repül, a világmindenség legnagyobb titkainak, Istennek és a lét okának megismerésére áhítozik s az emberileg elérhető legnagyobb tökéletességre törekszik. Tökéletes akar lenni az erényben, a jóságban; az egész emberiség iránt való határtalan szeretetben s szíve választottjával is csak akkor kíván egyesülni, ha tudja, hogy ez a frigy elő fogja mozdítani mindkettőjük tökéletesedését, különben egy magasabb cél érdekében kész lemondani még földi szerelméről is.

Hogy ez a hatalmas átalakulás, mely mondhatni egészen új embert formált Széchenyiből, mikor ment végbe az ő lelkében, arra nézve semmi kétségünk sem lehet. Maga jelöli meg az 1818-ik esztendő, mint határhátrévet életében, mely az ő régebbi, tudás és komolyabb célok és principiumok nélküli pályáját emez innen kezdődő, új életétől elválasztja.¹ Ennek megfelelőleg Széchenyi életírói² egészen helyesen teszik ezt a nevezetes átalakulási folyamatot az ő keleti utazására, mely 1818 júliusától 1819 júniusáig, tehát összesen 11 hónapig tartott, csak annak megfejtését, hogy mi okból és miképpen és miért éppen ezen útja közben következett be ez a nagyszabású lelki újjáébredése a legnagyobb magyarnak, nem találjuk az eddigi magyarázatokkal teljesen kimerítettnek. Ez utazás fáradalmi és tapasztalatai, a bő alkalom az önmagába elmerülő reflexiókra és összehasonlításokra nem fejtik meg a lényegét, hiszen Széchenyi megelőzőleg is többször és huzamosabb ideig utazott Itáliában és a Nyugaton s bár kétségtelenül sokat látott és tanult ezen útjai alatt is, nyugati utazásai nem voltak rá ily mélyrehatóan átalakító hatással.

¹ U. o. I. 704, 594, 653, 655, 832.

² L. Vizsota előszavát *Széchenyi naplóihoz* I. CXXXV. sk. lk.

Keleti útján bizonyára olyan különleges lelki hatásokban volt része, amilyeneket azelőtt nem tapasztalt s ezekben az egészen kivételes ható-erőkben kell keresnünk lelki átalakulásának forrását. Az 1818—19. útjának tulajdonképpeni célja és gerince a görögországi tanulmányút volt. Nem véletlen szeszély, hanem régóta érlelt és tervszerűen előkészített, komoly célok ragadták a fiatal Széchenyit a görög muzsák napsugaras szülőföldje felé. A múlt század elején a neohumanizmus és filhellenizmus varázsa tartotta lekötve Nyugat-Európa legműveltebb szellemeit. A görög művészet utólérhetetlen szépségeinek újra felfedezése s a görögéletideálnak a filozófia és a szépirodalom a fényszórói által újra mintaképként való előtérbe állítása egy új renaissance izgalmaival hozták forrongásba a kedélyeket. Angolok, franciák, dánok és németek, tudósok, művészek és politikusok egymásután kerekedtek fel, hogy megláthassák azt a szent földet, hol egykor oly nagyszerű emberek éltek s megszemlélhessék azt a keveset, amit az ógörög művészet remekeiből a mostoha sors még meghagyott. Ennek az egész Nyugat-Európán végigfutó szellemi áramlatnak üdítő szellője megérintette a mi Széchenyinket is már 1815-ben, mikor Metternich herceg megbízásából fontos diplomáciai küldetéssel pár hónapot Nápolyban töltött. Itt ismerkedett meg Gell angol archeologussal, ki többször beutazta a görög művelődés nevezetesebb színtereit s útjának eredményeit nagyon pontos leírások és tudós kommentárok formájában közzé is tette. Széchenyit annyira megragadta az angol szakember érdekes előadása görögországi élményeiről, hogy elhatározza, hogy ezentúl ő is csak a tudás szenvedélyének kíván hódolni.¹ Fogadalmát meg is tartotta. Megszerzett minden hozzáférhető könyvet, ami a görög művelődésről s művészeti emlékekről, a görög és római történelemről az ő idejében csak jelentőséggel bírt. Gell² munkáin kívül áttanulmányozta Chandler,³ Clarke,⁴ Holland,⁵ Rennell⁶ angol, Pococke,⁷ Barthelémy,⁸ Lechevalier,⁹ Ottenfels¹⁰ és Bartholdy¹¹ francia, Ham-

¹ *Naplói*, I. 80, 85.

² *Topography of Troy and its Vicinity*, 1804. *Itinerary of Greece with a Commentary on Pausanias and Strabo*, 1810. *Itinerary of the Morea*, 1816.

³ *Travels in Asia Minor*, 1795. *Jonian Antiquities*, 1769.

⁴ *Travels in various countries of Europa, Asia and Africa* 2. k. *Greece, Egypt and the Holy Land*, 1816.

⁵ *Travels in the Jonian Islands, Albania, Thessaly etc.*, 1815.

⁶ *Observations on the topography of the Plain of Troy*, 1814.

⁷ *Voyage de R. Pococke en Orient, dans l'Égypte, la Grèce etc.*, I—VI. 1772. *Nouveaux voyages dans l'Archipel etc.* I—III. 1800.

⁸ *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce*, 1816.

⁹ *Voyage de la Troade*³, 1802.

¹⁰ *Guide de Voyageur à Constantinople*, közölve Széchenyi *Naplói* I. 787.

¹¹ *Voyage en Grèce, fait dans les années 1803 et 1804.*, Paris 1807.

mer-Purgstall¹ német útleírásait, Gibbon² és Goldsmith³ történeti munkáit, nem számítva azt, hogy a filhellén szellemű szépirodalom, köztük első helyen Byron és Schiller költeményei, szinte mindennapi olvasmányai közé tartoztak. Ezen alapos előkészületeit még kiegészítette egy igen fontos és jellemző törekvésével, amidőn a görög földre való indulás napja 1818 július 13-án végre elérkezett. Helyre akarta pótolni, amitől hiányos és sokszor felpanaszolt gyermekkori oktatása őt megfosztotta, meg akart tanulni görögül, eredetiben akarta olvasni a görög irodalom remekeit. E célból egy görög instruktort vitt magával, kinek segítségével a kocsin és a hajón, szabad óráiban a szállodai szobában görög auktorokat olvasott és fordított s vágyainak netovábbja volt, hogy ő Homerost és Euripidest minden segítség nélkül könnyen meg tudja érteni és eredetiben élvezni. Instruktort azonban ily magas célhoz mértén rosszul választotta meg. Landschulz bécsi filológus pedáns és száraz grammatikus volt, kinek sem a görög forma-szépség iránt nem volt kellő érzéke, sem a művek tartalmi mélységeibe nem volt ereje behatolni. Szerfelett hiú, sőt gőgös viselkedésével, gyámoltalan és modortalan föllépésével sok bosszúságot okozott a hosszú úton Széchenyinek, aki többször foglalkozott azzal a gondolattal, hogy ellenszenves görög tanítóját haza küldi, de még az a kevés is, amit tőle tanulhatott, annyira fontos volt előtte, hogy inkább túrt és végig kitarzott vele. Ilyen kedvezőtlen helyzetben végül is csak odáig juthatott el, hogy — bár könnyebb görög szövegekkel önállóan is meg tudott birkózni — nehezebb szövegeket már csak instruktora, illetőleg kész fordítások segítségével volt képes olvasni.

Ily módon olvasta keleti útján Platon *Apológiáját*,⁴ *Phaidrosát*⁵ és részben *Politeiáját*⁶ is, Pausaniasból⁷ Attika, Argolis és Sparta leírásait, a költők közül Anakreont⁸ és Solont⁹ s úgy látszik, bele kóstolt a legnehezebb dióba, Thukydidesbe¹⁰ is. A legnagyobb hatást Platon *Phaidrosa* tette rá, az a dialógus, melyben e minden idők legnagyobb filozófusa az eszményi szépről és az eszményi szerelemről szóló tanításait fejti ki meg-

¹ *Umblick auf einer Reise v. Kpel nach Brussa*, 1818. *Topographische Ansichten gesammelt auf einer Reise i. d. Levante*, 1811.

² *History of the decline and fall of the roman empire*, 1776—88.

³ *The Grecian History from the earliest state to the death of Alexander the great* 1774. 2 vls. *The Roman History from the foundation of the City of Rome to the destruction of the Roman Empire* 1769. 2 vls.

⁴ *Naplói* I., 207, 854—56. lapjain idézeteket közöl belőle fordításban a szerző említése nélkül.

⁵ U. o. I., 202, 212.

⁶ U. o. II., 167, 168.

⁷ U. o. I., 212.

⁸ U. o. I., 257, 268.

⁹ U. o. I., 509.

¹⁰ U. o. I., 339.

ragadó drámai erővel. Ebből a szép dialógushól Széchenyi a Stolberg német fordítása felhasználásával le is fordított néhány fejezetrészt szabadon, de a lényegét elég híven adva vissza¹ s megjegyzi, hogy egyfolytában, öt teljes óráig dolgozott, míg egy rész fordításával elkészült. Görög olvasmányait nem hagyta abba görögországi útja után sem, hazatérése után fogott legkedvesebb auktorának, a sztoikus Epiktetosnak² olvasásába, melyet újra meg újra áttanulmányozott s amelyre későbbi műveiben is állandóan hivatkozott. Ismételten elolvasta Polybios³ történeti művét s Plutarchos⁴ életrajzeit. Új-görög tanulmányainak inkább praktikus célja volt: arra törekedett, hogy útjában a görög lakossággal a saját nyelvükön tudjon érintkezni. Athénben újjörög tanítót is fogadott s naplójában sok helyen találunk újjörög szómagyarázatokat. Célját annyiban el is érte, hogy útja vége felé már meg tudta magát értetni újjörög nyelven.⁵

Széchenyi öttágú kíséretével Trieszten, Paduán, Ferrarán, Firenzén és Rómán át utazva augusztus 18-án szállt hajóra Anconában, hogy Corfu érintésével a Levante-útvonalon egyenesen Konstantinápolyba hajózzon.⁶ Az osztrák hadihajó, mely Széchenyit vitte, tulajdonképpen a bécsi udvar új konstantinápolyi nagykövetét, gróf Lützowot volt hivatva új állomáshelyére szállítani s ezért útközben csak kényszerűségből állott meg néhány állomáson. A hadihajó szeptember 10-én érkezett meg a Dardenellák bejáratánál fekvő Tenedos-szigetéhez, melyen túl nem is mehetett, minthogy a törökök idegen hadihajókat nem bocsátottak át a Dardanellákon. Innen tehát csolnakkal kellett volna tovább utazni, minthogy azonban Lützow a Konstantinápolyból eléje küldött csolnakot nem találta kielégítőnek s helyette megfelelőbbet kért, Széchenyi nem várta be a másik csolnak megérkezését, hanem búcsút véve Lützowtól s felfogadva a nagykövet által visszautasított török csolnakot, a kisázsiai partok felé tart, hogy a homerosi Trója vidékét meg szemlélje. A nagy görög költő által megénekelt város maradványait természetesen nem láthatta meg, hiszen Schliemannék csak évtizedekkel később végezték ott híres ásataikat, mégis Széchenyi semmi fáradságot nem kímélt, hogy legalább a Simois-folyót, mely körül annyi görög vér folyt s a sirhalmokat, melyeket a hagyomány Achilleus, Patroklos és Aias sirja gyanánt jelölt meg, megtalálja, ami az ő nagy örömeire sikerült is neki.

¹ 30. fej. vége 31. eleje, 32. közepe, 36. közepe.

² *Naplói* II, 121, 128, 426.

³ *Naplói* II, 322.

⁴ U. o. II, 512, 684, 724.

⁵ U. o. I, 455, 469, 479, 823.

⁶ Utjáról rendszeres naplót vezetett, melyet Viszota *Naplói* I, 190—658 I-kon és a függelékben adott ki. Görög útinaplóit később rendszeresebben fel akarta dolgozni, de e szándékát nem valósította meg.

Ezen kirándulás után ő is Konstantinápoly felé vette útját s bár a Dardanellákon való átutaztában eszébe jut neki, hogy a közeli Rodostóban Rákóczi és Bercsényi hamvai nyugsznak, azért naplójában tett feljegyzései arra vallanak, hogy a görög történelem és mitológia emlékei ezúttal sokkal jobban érdekelték őt, mint a magyar bujdosók nyugvóhelye. Konstantinápolyban az ottani klíma nem volt jó hatással idegeire s nem érezte jól magát ott s bár, amit lehetett, mindent megnézett, a középkori görögség ott látható nagyszabású alkotásai nem nagyon érdekelték. Széchenyi Gibbon nagy történelmi művének hatása alatt a keletrómai, illetőleg bizánci császárságban a régi római imperium elfajulását és fokozatos aláhanyatlását látta s az idevonatkozó emlékeket általában nem méltányolta. Október 14-én búcsút mondva Konstantinápolynak, végighajózott a Márvány-tenger ázsiai partján s Nikomediában partra szállva, Brussa érintésével megmászta az Olympos hegyét, honnan pompás kilátás nyílt nemcsak a tenger felé, hanem Kis-Ázsia belsejébe is. Legközelebbi állomása Smyrna, honnan kirándul Chios szigetére és Ephesosba, az előbbi helyen Homeros iskoláját, forrását és borát, az utóbbiban az akkoriban már látható műemlékeket keresve. Chiosban eltűnődik azon: vajjon lehetséges-e, hogy — amint mondják — a chiosi újjörög dialektusban homerosi eredetű szavak és kifejezések maradtak volna fenn. Észreveszi az újjörögöknek erős ragaszkodását az antik hagyományokhoz, nagy tanulékonyágukat s a törökökkel szemben minden téren megnyilvánuló szellemi felsőbbségüket, megérzi az elnyomott nép lelkében végbemenő forrongást, a három év múlva tényleg megtörtént kirobbanás előszelét. Smyrnából egy angol hadihajó fedélzetén Karácsony estéjén Athénbe érkezik, hol alapos tanulmány tárgyává teszi a régi művészet fennmaradt nagyszerű emlékeit. Innen több kirándulás keretében megtekinti a chaironeiai, thermopylai és marathoni csaták színterét s térdreborult a földön, hol egykor a szabadsághősök vívták titáni küzdelmüket (*Világ*, 223.) a barbár túlerővel szemben. Megnézte a Parnassust is, a muzsák lakó-helyét s Thébében a Dirke és Ismene-forrásokat. A Zosterfoknál ásatásokat is végzett, de néhány cserépedénynél egyebet nem talált.¹ Athénből február 3-án indult el Aeginán, Korinthoson és Nemeán át Mykenébe, hol Atreus híres kincsháza már akkor hozzáférhető volt, majd Argoson és Tripolitzán keresztül Mistrába, illetőleg a régi Sparta romjaihoz. Innen Arkadia felé véve útját Megalopolis romjait, majd Bassaiban egy meredek hegy tetején fekvő Apollon-templomot kereste fel s egész Arkadián végig ügetve Olympia völgyében, az Alpheus partján pihent meg rövid időre, hogy innen tovább haladjon peloponnesosi útja utolsó állomására, a patراسي kikötőbe, hová

¹ Atyjához intézett levele, Zichy Antal kiadása, 275.

február 18-án érkezett meg. Két hét leforgása alatt tehát megnézett jóformán mindent, ami abban az időben a Peloponnesosban figyelemreméltó látnivaló csak akadt. Ha figyelembe vesszük azon a területen a török uralom alatt az utazás nehézségeit, hogy Széchenyinek és társainak esetről-esetre felfogadott lovakon, illetőleg öszvéreken, gyakran gyalog kellett utaznia, igen sokszor szakadó esőben, küzködve az elszállásolás és ellátás nyomorúságaival, a bentlakók, törökök és görögök nemtörődömségével, valóban bámulnunk kell az ő óriási energiáját és kitartását s az ő kéthetes peloponnesosi útját, bizvást sorozhatjuk a görög expedíciók hosszú sorozatában is a legnagyobb és legteljesítmények közé. Patrasból Máltába hajózott s ott pihente ki az erőltetett út fáradalmait. Innen néhány hétre Siciliába ment, itt is főleg a görög mult emlékei iránt érdeklődve. Scylla és Charybdis, a scyllai öböl, hol Odysseus hajótörést szenvedett, a cyclops-szigetek, Leontinoi (Lentini), Syracuse, Akrai, Agrigento, Taormina, Messina, Palermó valának útjának főbb állomásai, mind olyan helyek, melyek az ógörög mondákban, históriában és művészetben nevezetes szerepet játszanak. Itt talán még peloponnesosi útján is túltett, amennyiben csaknem mindenütt gyalog ment s a nagyon körülményes tanulmányutat Messinától Palermóig 23 nap alatt tette meg. Ezzel véget is ért a görög tanulmányút. Május közepén Nápolyba ment s innen rövid tartózkodás után a már ismert úton vissza utazott Bécsbe.

Ha azt kérdezzük, hogy minő célokat követett s milyen maradandó hatásokat fogadott magába Széchenyi görög tanulmányútján, nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy ő — bár mindig azokat a helyeket szemelte ki, melyek az ógörög kultúra szempontjából jelentősek voltak — ezeken a helyeken nem csupán a régi emlékeket látta meg, hanem figyelme kiterjedt a jelen lüktető életének minden mozzanatára s a természet szépségeire is. Naplója tele van az ottani politikai helyzet, a társadalmi élet, a kereskedelem, földművelés és az általános művelődési viszonyok körébe vágó éles megfigyelésekkel s annyira találó megjegyzésekkel, hogy azon kor művelődéstörténeti írója értékes kincsektől fosztja meg magát, ha Széchenyi odavágó feljegyzéseit nem használja fel forrás gyanánt. Mindez azonban eltörpül amellet a lelki inspiráció mellett, melyet a természeti szépségekben s nagy történelmi emlékekben gazdag görög földdel, a ragyogó görög éggel s a görög művészet maradványaiból kiáradó, harmonikus görög szelemmel való közvetlen érintkezésből remélt és kapott. Korábbi életében meggyötört s már a meghasonlás küszöbén álló lelke számára megtisztulást, megnyugvást s felemelkedést óhajtott azokba a magas régiókba, hová a görög géniusz a maga nagyszerű alkotásaival eljutott s ahol — amint előbb hallott imájában kifejezte — megtalálhatta a belső vigaszt s az eszközöket az erény és a tökéletesedés

elérésére. És ezt meg is találta fokozatos előkészítés után teljes mértékben Athénben, amely városban való tartózkodása egész görög tanulmányútjának legfényesebb szakaszát alkotja. Naplójában ide vonatkozólag a következőket olvashatjuk :¹ „Athén olyan tartózkodási hely, ahol az ember egész életét szívesen eltölténé. Az, ami a régi görögöktől Athénben még fennmaradt, nemcsak figyelmünket, hanem egyenesen csodálatunkat érdemli meg ; én, aki csak profán szemlélője vagyok a művészeti alkotásoknak, mindig el vagyok ragadtatva, ha szerencsém van új tárgyait látni a régi műveltségnek és tökéletességnek. Nem hittem volna, hogy több mint kétezer év után még ilyen maradványok vannak itt ! Bárha egészen egyedül voltam Athénben s az elmúlt nagyságnak összes emlékei s az én oly nyomorultul eltöltött ifjúságomnak összehasonlítása azokkal, kik életüket oly dicsőségesen fejezték be azon a szent földön, melyen én voltam, csak nagyon szomorú gondolatokat ébresztettek bennem, mindennek dacára mégis mély fájdalmat, érthetetlen ellenkezést érzek magamban, ha arra gondolok, hogy — e helyet el kell hagynom, mintha sehol másutt nem találnék többé ily derült és nyugodt eget. Amidőn Athénből eltávoztam, újból mélyen éreztem magamban, hogy mindig szörnyű dolog attól a helytől megválni, amely korszakot alkot életünkben s ahová valószínűleg többé nem térhetünk vissza.“

Kell-e ennél világosabb beszéd ? Kívánhatunk-e nagyobb és mélyebben átértzett enthusiasmust annál, mely az athéni emlékek szemlélete nyomán a minden várakozást felülmúló meglepetés újjongó örömevel tört elő a fiatal Széchenyi lelkéből ? Várhatunk-e nyitabb vallomást annál, hogy egész eddigi élete teljesen elhibázott volt s úgy kellett volna élnie, amint a régi görögök éltek s milyen veszteségnek tartja, hogy nem élheti le életét ebben a miliőben ? A nagy átalakulás titkának kulcsa tehát itt van az ő athéni tartózkodásában. Aki életében egyszer tavaszi alkonyatkor megállott az Akropolis tetején a Parthenon csonka homlokzata előtt s átengedte lelkét az erő és könnyedség, a harmónia és elevenség azon tökéletes kifejezésének, mely e megfakult és megcsonkult oszlopokból is lenyűgöző hatással árad széjjel, könnyen az az érzése támadt, mintha az építészeti és szobrászati vonalvezetés pompás ritmusa valamely távolból jövő halk, de egyre élénkülő zenévé sűrűsödnék össze, mely édes rezgésbe hozza a lelket s azután lassan emeli mindig fennebb, magasabb és tisztább régiók felé. Ha azután kissé hátrafelé fordul s megpillantja a kéklő tenger-öblöt, mely Salamis szigete körül sarló alakban fúródik be az attikai szárazföldre, ott, ahol Themistokles kicsiny flottája rövid idő alatt szétszórta a nagy túlerőben levő perzsa hajók otromba tömegét, akkor rögtön észreveszi, hogy a görög matrózokat voltaképpen ugyanaz

¹ *Naplói* I, 479, 480, 507, 508.

a lélek, a helyes mértéknek és az erővel párosult harmóniának ugyanaz a szelleme segítette győzelemre, melyet Phaidias és Iktinos vésői a Parthenon hideg márványtömbjeibe beleörökítették. Széchenyi is meglátta Athénben a szépet az esztétikai és ethikai világban egyaránt s beteljesedett rajta az, amit Platon *Phaidros*-ában olvasott és fordított a szerelem ébredéséről. Eros, az égi, isteni Eros megérintette az ő szunnyadó pszichéjét, felébresztette új életre s szárnyakat adott neki, hogy repülhessen az eszmények fényes magasságai felé. Pár napra Athénből való távozása után Spártában be is vallja,¹ hogy ő most már felébredett s tisztán látja, hogy életének előző tíz esztendejét teljes álomban töltötte el a rossz nevelés miatt. Megfoghatatlan — kiált fel, — hogy miért nem utánozzák ma is a régi görögök, különösen a spártaiak nevelési rendszerét annyira, amennyire századunkban csak lehetséges! Sziciliában, hol reflexiókra több ideje volt, hosszú elmélkedéseket ír naplójába² az ifjúság neveléséről a honpolgárok kötelességeiről, a testi és lelki élet és a nagy természet harmóniájáról s amit itt mond, az nem egyéb, mint görög tanulmányainak és élményeinek friss lecsapódása és világosan mutatja, hogy ez útján szerzett tanulságai erős meggyőződéssé és szilárd életelvekké jegecesedtek ki lelkében.

De mondhatná valaki, hogy ezek az élmények, bármennyire szépek és megragadók valának is, mégis csak átmeneti jellegűek lehettek Széchenyi életében, melyek édes-kevés nyomot hagyhattak a későbbi nagy reformer szellemi alkotásaiban, hiszen a legnagyobb magyar izzig-vérig modern ember volt, kinek vajmi kevés lelki kapcsolata lehetett az ókori görögséggel. Ez a kérdés — szerencsére — teljes biztossággal eldönthető, csak meg kell vizsgálnunk az ő későbbi életfilozófiáját s alapprincipiumait irodalmi műveinek hosszú sorában egészen a döblingi katasztrófáig, át kell néznünk naplóit, melyben lelki élete fejlődését, legtitkosabb gondolatait oly hamisítatlan őszinteséggel adja elő s akkor világosan láthatjuk, hogy mennyiben maradtak meg, illetőleg tűntek el a görög tanulmányút nyomai a későbbi Széchenyiben.

Aki Széchenyi műveit és egész nagyszabású reformmunkáját, mellyel a modern Magyarország alapjait lerakta, figyelmesen és elfogulatlanul vizsgálja, be kell látnia, hogy Széchenyi annyira különféle, igen gyakran materiális, illetve gazdasági jellegű alkotásai nem csupán szilárd ethikai fundamentumon nyugosznak, hanem végsőleg magas ethikai célok felé törnek is. Alig van gondolat, melyet Széchenyi gyakrabban és nyomatékosabban hangsúlyozna írásaiban, mint éppen ez s szinte csodálatos, hogy akadt olyan politikus (Beöthy Ákos), aki

¹ *Naplói* I, 521, 522.

² *Naplói* I, 547—624.

ezt mégis kétségbe merete vonni.¹ Pedig mily szépen mondja a legnagyobb magyar a *Hitelben*:² „S honunk érdemes leányi kiket ezen munkám szinte illet, legyetek ti segédei egy szebb, egy józanabb kezdetnek! vezessétek Ti mint valaha Spárta anyjai fiaitokat az érdem és erény mezejére! fejtsetek ki benne már gyenge koraikban minden szépre és nemesre vágyást. Neveljétek bátrakká, igazságszeretőkké, adott szavaiknak teljesítőjükké, szóval férfiakká.“ Gróf Dessewffy Józsefnek adott válaszában, a *Világban*³ megvallja, hogy az általa létesített pesti Kaszinó „semmi egyéb, mint eszköz, mely által magasabb célok érthetnek el“ (348. l.), a „*Lovakról és Hitelről* írt értekezéseinek végiránya nem egyéb, mint hazafiak egyesítése, értelem tágitás s magyarság-kifejtés“,⁴ „célunk Egyesítés, ennek eszközülésére vezető módok egyike pedig a *Lóverseny vala*“⁵ (472. l.); a *Stadiumban*⁶ (121. l.) szintén megmondja, hogy a haszon utáni vágyat azért igyekszik a magyar nemesség lelkében felébreszteni, mert az az egyetértés s egyesülés legbiztosabb ragasztéka s a haszon, vagy veszteség szembeállításával könnyebben meg lehet értetni a „dicsőség vagy szégyen“ alternatíváját is. Egyik barátjához (Baritz Györgyhez 1834-ben) írt levelében⁷ azt írja, hogy a pénzt csak annyiban becsüli, amennyiben erkölcsi hasznot lehet vele elérni. A *Kelet Népeben*⁸ (225. l.) nyíltan feltárja addigi reformjaiban követett taktikáját, hogy összes, látszólag a haszon- és kellemvágyra alapított alkotásaiban tulajdonkép az a rejtett cél vezette, hogy a nemzet szunnyadó értelmi és erkölcsi erőit felébressze, egyesítse, kiművelje s a közleket megteremtse a haza dicsőségére s mindezt csak azért nem mondhatta meg előre, mert ezzel reformja sikerét veszélyeztethette volna. Úgy tett tehát valóban, mint Themistokles, aki „győzni Athént esellel is tanította“ s „mézzel kente be a csésze szélét“, hogy a beteg gyermek, a beteg Hungaria bevegje az általa kínált orvosságot.

A nemzet minden szellemi és erkölcsi energiáját kiművelni és egyesíteni, hogy a magyarság a maga széttagolt és hátramaradt állapotából a tökéletesedés útjára lépve mint szabad, boldog és egyenrangú tényező foglalhassa el helyét az európai népek sorában, ez a nagy cél, mely Széchenyi nemzettevő tevékenységének velejét alkotja, vajjon nem teljesen párhuzamos-e

¹ V. ö. Angyal: *Gróf Széchenyi István emlékezete*, Bud. Szemle, 1910. II. 203.

² 73. l. (IV. kiadás, Pest, 1832.)

³ Pest, 1831. 348. l.

⁴ U. o.

⁵ 472. l.

⁶ Lipcse, 1833. 121. l.

⁷ L. Angyal-Dávid: *Gróf Széchenyi István emlékezete*, Bud. Szemle, 1910. II. 203.

⁸ Kiadta Ferenczi Zoltán, Bp. 1925. 225. l.

azzal a lelki átalakulási folyamattal, mely Széchenyiben — mint előbb láttuk — legfőképpen görög tanulmányútja hatása alatt a görög kalokagathia emlékeivel való közvetlen érintkezésből kifolyólag végbe ment? Vajjon nem akarta-e ő a saját példáján okulva ugyanazon utakon, ugyanazokkal az eszközökkel vezetni nemzetét az erény és tökéletesedés felé, melyen ő maga 1818 után elindult? Igenis, Széchenyi arra törekedett, hogy a maga etikáját, mely Athénben és Spártában, Marathon és Thermopylai mezein kapta a legelhatározóbb ösztönzéseket, tegye az egész magyar nemzet életelvévé és életcéljává.

Széchenyi etikáján pedig rajta van a görög tanulmányok bélyege, Nemcsak úti élményei, a görög történelem és művészet emlékeivel való közvetlen érintkezés hatottak rá e tekintetben eszméltetőleg, hanem a görög ethikai tanító mesterek tanaival az eredeti források alapján végzett állhatatos foglalkozás is. E téren főleg Sokrates és Epiktetos tanításai tettek rá igen mély hatást. A *Világban*¹ mondja, hogy tökéletességünk felvilágosításában és kinyomázásában mindig azokra az igen egyszerű törvényekre kell visszatérni, melyeket már Sokrates állított. A sztoikus Epiktetos² ethikai kézikönyvét (*Enchiridion*) azon kevés számú közhasznú munka közé sorozza, melyeket örökké zöld repkény koszorúz: erről a munkáról egyszer megfogadta, hogy sohasem fogja elhagyni magától, s hogy ezt a fogadalmat mennyire komolyan vette, arról tanuskodik az előtte annyira kedves névnek gyakori emlegetése, mellyel műveiben és naplóiban egész élete végéig sűrűn találkozunk. Ez a rabszolgasorból felemelkedett sztoikus filozófus, kinek követői sorába számíthatjuk a hatalmas római császárt, Marcus Aureliust is, a gyakorlati életbölcességnek egy rövid, de igen világos kézikönyvét hagyta ránk, mely a sztoikus etikának enyhébb, már a keresztyén valláshoz közeledő rendszerét világítja meg a gyakorlati élethez alkalmazott példakon. E tanokat Széchenyi annyira magáévá tette, hogy — bízást elmondhatni — életfilozófiájának számos sarkalatos pontja egyezik az Epiktetoséval. Az önismeret fontossága, az elbizakodottság kerülése, képességeinknek folytonos gyakorlása által való tökéletesítése, a lelkieknek a testiek fölé való helyezése, a jónak nemcsak szóval, hanem tettek által való gyakorlása, a dolgok filozófiai szemlélete, a természettel összhangban való életmód, Isten megismerésének s a neki való engedelmeskedésnek szükségessége, a kötelességeknek válogatás nélkül való teljesítése, az észszerűség követése és a szenvedélyektől való tartózkodás, az önmérséklet és önsegély elve — ezek azok az ethikai principiumok, melyeken Széchenyi egész hatalmas életműve nyugszik, s melyek vörös fonálként húzódnak végig az ő írásain, kezdve a *Hiteltől*

¹ 55. l.

² *Világ* 245. l.

egészen a Döblingből fiához, Bélához intézett intelmeiig s ezek egytől-egyig megtalálhatók Epiktetosnál¹ is. Hogy ez nem pusztán véletlen egyezés, arról kezeskedik azon a benső, szeretetteljes viszonyon kívül, mely Széchenyit Epiktetos művéhez fűzte, néhol a kifejezésnek, a logikai disztinkcióknak híven megőrzött átvétele is. Hogy itt csak egy példát említsek, Széchenyi a lelki függetlenséget négy sarkalatra állítja, ú. m. tiszta lelkiismeret, élettudomány, egészség és vagyoni rend, melyek közül mindenkinek teljesen hatalmában áll a lelkiismeret, már kevésbé az élettudomány, még kevésbé az egészség, s legkevésbé a vagyoni rend.² Ezek a disztinkciók kétséggkívül Epiktetos *Enchiridion*jának bevezető sorai hatása alatt keletkeztek, hol a dolgok aszerint vannak két csoportra osztva, hogy hatalmunkban állanak-e, vagy sem. Hatalmunkban állanak a lelkiek (gondolat, érzés, akarás), nem állanak hatalmunkban a testiek, a vagyon, a hivatal stb.

Mindezen egyezések és hatások ellenére Széchenyi nem akart sem görög, sem római lenni, hanem magyar; honfitársaiból sem akart antik világbeli embereket faragni, hanem igazán művelt és modern magyarokat. Semmi sem állt tőle távolabb, mint a multnak, bármily tiszteletreméltó legyen is az, szolgai másolása és utánzása. Számot vetett azzal, hogy életkörülményeink sok tekintetben egészen mások, mint azoké a régi népeké voltak, hogy bizonyos dolgokban mi előbbre vagyunk, mint a görögök voltak s mindenekfölött nekünk magyaroknak kell maradnunk, féltékenyen vigyázva nemzeti sajátságainkra, mert fennmaradásunknak ez a legfőbb követelménye! Csak az általános emberire, az erkölcsi élet azon törvényeire, melyek örökkévalók, melyek minden korban és minden emberre egyformán érvényesek, csak ezekre nézve vélekedett Széchenyi kora legműveltebb szellemeivel egyetértőleg aképpen, hogy a görögök meg tudták érteni ezt az örök igazat s ki tudták fejezni ezt az örök szépet s ma sem tehetünk okosabbat, mintha e tekintetben szorgalmasan járunk tanulni a régi görögökhöz.

Ha szemünk ma örömmel pihen meg a dunai és balatoni gőzhajókon, a Vaskapu sziklába vájt útján, a hengermalmokon és takarékpénztárakon, a pesti Lánchídon és Alagúton, a Tudományos Akadémián és Gazdasági Egyesületeken, jusson eszünkbe, hogy Széchenyi mindezeket a nemzetünk életében korszakalkotó reformokat nem azért csinálta, hogy mi megálljunk azoknál a materális előnyöknél és gyönyörűségeknél,

¹ Legszembetűnőbben jelentkezik az egyezés, ha Széchenyi intelmeit fiához (*Gróf Széchenyi István döblingi irodalmi hagyatéka*, kiadta Károlyi Árpád, I. k. Bp. 1921. 493—551.) Epiktetos *Enchiridion*-jával párhuzamosan olvassuk.

² *Világ*, 54. s k. lk.

melyek ezen alkotásaiból közvetlenül fakadnak, hanem ő ezeket végsőleg mind magas ethikai és szellemi célok szolgálatába kívánta állítani s reformjainak vonalai égbenyúló piramisban futnak össze, melynek tetején a nemzeti erények és tökéletesedés csillaga ragyog. Jusson eszünkbe, hogy — amint ő mondta — a „gépek egy népet tehetnek ugyan rendszeressé és pedánszá, de kiművelését semmiben sem mozdítják elő”.¹ Jusson eszünkbe végre, hogy nemzetünket új életre hívó reformjainak egyik leghatalmasabb inspirátora az a görög múzsa volt, melynek csókja — mint a mesebeli tündéré — az ő lelkét fásult szenderegéséből felébresztette s amelynek ő oly okos követője maradt utolsó lehelletéig.

A görög múzsa mellett volt neki egy másik imádottja is: a magyar múzsa. Ehhez való vonzódása már nem ébresztett benne oly derűs és harmonikus érzéseket, mint amaz iránti rajongása, sőt — mint a debreceni Nagyerdőn huszárjai körében megvallotta — ez a múzsa őt inkább ellágyította és könnyekre fakasztotta, de talán éppen ezért még mélyebben feküdt lelkében, mint amaz. Az örökéletű és örök harmóniát ígérő görög múzsát össze akarta forrasztani mind a saját, mind nemzete lelkében a magyar múzsával egy erős és felbonthatatlan egységbe s ettől az egyesüléstől remélt nemzete számára örök életet. Ha mi most az ő szándékait meg nem értve fel akarnók bontani ezt a frigyet, melyet ő annyi fáradtság és lelki gyötrelem árán létrehozott, ezzel a lépésünkkel nem a görög múzsának, csak saját magunknak ártanánk s bizonyára Széchenyinek, aki onnan felülről is aggódó figyelemmel kíséri nehéz és keserves Golgothajárásunkat, nem éppen kedve szerint való dolgot cselekednénk. A görög és a magyar múzsának tartós és életképes egyesítése — elismerem — nem könnyű dolog, hiszen maga Széchenyi mondta ki egykor azt a nagy igazságot: „néhány ember gyakran elegendő, hogy egy népet halhatatlan magasságra emeljen, de 1000 év csaknem kevés ahhoz, hogy egy nemzetet olyan lelki állapotba hozzon, mely őt felemelje s hogy ez a nemzet olyan férfiakat, milyenek a görögöknél voltak, tudjon értékelni”.² Bármennyire nem könnyű feladat is tehát azoknak a magas ethikai és esztétikai értékeknek teljes méltánylása, melyeket a görögök felhalmoztak s talán még nehezebb ezeknek okos és tervszerű beoltása a magyar géniuszba, mégis törekednünk kell erre a legnagyobb magyartól nyújtott példaadás után legjobb tudásunk és igyekezetünk szerint. Csak, ha ez az akarat vezérel bennünket, akkor mondhatjuk el magunkról, hogy valóban Széchenyi nyomdokain haladunk s az ő megértő, hű követői vagyunk! Kimondhatatlan áldás fakadt akár szellemi előhaladásban, akár — ha úgy tetszik — arany-

¹ *Naplói* I, 460.

² *Naplói* I, 511.

esőben is a magyar hazára azokból az inspirációkból, melyek a görög szellemből kiindulva, Széchenyi közvetítésével érték a nemzetet. Ha azt óhajtjuk, hogy ez a hatás gyakran megismétlődjék s újra meg újra támadjanak ennek a nemzetnek Széchenyi Istvánjai, akkor tegyük minden módon szabaddá gyermekeink előtt az utat a görög művelődés örökszép alkotásai felé, hogy ők is meríthessenek ebből a kipróbált forrásból törhetetlen idealizmust, önzetlen hazaszeretetet és az élet minden vonatkozásában harmóniára törekvő gyakorlati élethölcsességet.

Dr. Darkó Jenő Rector Magnificus beszéde
az egyetemi ifjúság által rendezett hazafias ünnepélyen,
1928. évi október hó 6-án :

Az aradi tizenhárom vértanú ünnepén, midőn az ifjúság felkérésére itt felszólalok, eszembe jutnak Perikles szavai, melyeket ő akkor mondott, mikor polgártársai őt a háborúban elesett athéni hősök emlékére egy dicsőítő beszéd tartására kérték fel. Perikles azt mondotta, hogy szerinte elegendő volna, ha *oly férfiak iránt*, kik tettekkel szereztek maguknak érdemeket, *tettekkel is mutatnák ki az utódok elismerésüket* s ő csak azért vállalja a beszéd tartását, mert nem akar az ősi szokástól eltérni, ámbár nem helyesli, hogy azon *szolgálatok értékének a megállapítása*, melyeket oly sokan teljesítettek, *egyellen ember előadóképességének ügyességétől vagy gyarlóságától* legyen függővé téve.

Nem is azért szólalok fel, hogy értékelni akarnám azokat a hősie és dicsőséges szolgálatokat, melyeket az aradi tizenhárom a magyar nemzetnek tett, hiszen ezt az értékelést a nemzet már régen elvégezte, amidőn szívében adott dízsírhelyet a vértanuknak s évről-évre megújuló kegyelettel veszi körül emléküket. Tetteik, érdemeik ismeretesek a nemzet minden művelt tagja előtt s felesleges időpazarlás lenne tőlem, ha most itt ezekre vissza akarnék térni. Felszólalásom célja csupán az lehet, hogy levonjam mindnyájunk számára azt a *tanulást*, s azokat az intelmeket, melyeket a vértanuk példaadása nekünk kínál. Hiába haltak volna meg ők, ha utódaik csak néma tisztelettel s nem egyszersmind azzal az erős elhatározással is tekintenének az ő glóriás alakjukra, hogy *hasonló helyzetben ők is ugyanazt cselekednek*, amit a hős elődök cselekedtek, belátva azt, hogy *jó polgár, jó hazafi*, aki tisztában van hazájával szemben fennálló kötelességeivel, nem járhatna el másképpen, mint ahogy ők eljártak.

A tanulás, amit a vértanuk példája nyújt, röviden összefoglalva annyi, hogy a *hazáért*, ha annak érdeke úgy parancsolja, *fel kell áldoznunk mindent*, még azt is, amit a közfelfogás általában az ember legnagyobb kincsének tart, *magát az életet* is. Így nézve a dolgot, a vértanuk fogalmát a köznapi értelemnél

jóval tágabban vehetjük s befoglalhatjuk ebbe mindazokat, kik a hazához, vagy valamely más nagy eszméhez való hűségüket vérük hullásával, életük javainak feláldozásával pecsételték meg s így a vértanúság fogalmát összekapcsolhatjuk a hősök fogalmával. Vértanu és hős között csupán a halálnem, az áldozat módja tekintetében lehet különbség, de nem egyszersmind az áldozat *értéke, szépsége és dicsősége* tekintetében.

Beszéljünk tehát *vértanukról és hősekről egyszerre* s próbáljuk az aradi vértanuk ünnepén egy pillanatra elképzelni mindazoknak a *végemérhetetlen hosszú sorát, akik életüket, életjavaikat hősi küzdelemben áldozták fel a hazáért s akkor be kell látnunk, hogy alig van nemzet a föld kerekén, mely a maga életéért és fennmaradásáért, sőt gyakran mások életéért és fennmaradásáért annyi hű fiának, annyi derék polgárának életét és vérért áldozta volna fel, mint éppen a magyar.*

Vértanu nemzet vagyunk : történelmünk tele van vértanukkal. A sors a legnehezebb feladatot róttá reánk, amit csak egy nemzetre róhatott. Idegen és ellenséges népfajok közé keveredve kellett folytonos küzdelemben védelmezni nemzeti különállásunkat és fennmaradásunkat s ez a küzdelem gyakran össze volt kötve a nyugateurópai keresztyén kultúráért folytatott élethalál harcokkal. Így nekünk egyik kezünkkel magyar fajtánkat, másik kezünkkel az egész Nyugateurópát kellett védelmezni a Kelet barbarizmusával szemben. Ebben a szakadatlan küzdelemben a nemzetnek legjobbjait kellett feláldoznia, hogy maga fennmaradhasson. A Dugovics Tituszok, Szondy Györgyök, a Zrínyiek és Batthyányiak, az aradi 13 és a világháború hőseinek százazrei után sorakozik a nekünk legfájóbb áldozat : Tisza István és itt még nincs vége. Hát azok, akik az ú. n. trianoni határokon túl csak nemrégiben hullatták el vérüket azért, mert az integer Magyarországhoz hívek maradtak s akik a kommunizmus borzalmainak estek áldozatul a kultúra és a magyarság védelmében, hát ezek nem volnának a mi drága vértanuink ?

Akármerre nézünk históriánkban, közel vagy távol, Keleten vagy Nyugaton, mindenütt véráldozattól piroslnak látjuk a magyar mezőt. Nemzeti hőseink sorsa a *személyes elbukás, az ellenséges erőktől való felmorzsoltság* s vajmi ritka köztük, aki eszméinek diadalától övezve s természetes halállal ment volna át az örök életre. Rákóczi, Széchenyi, Kossuth, bár nem csatamezőn hullottak el, mégis ép olyan, sőt talán még nagyobb áldozatot hoztak, mint a vértanuk, mert távol a hazától, számkivetésben, szétmarcangolt szívvel kellett érezniök eszméik bukását. Századok óta olyan itt a magyar sors, hogy mindazok, akik nálunk a *nemzeti lét teljességéért, nemzetünk régi egységének visszaszerzéséért* — milyen az Árpádok idejében volt — küzdenek, jobbról is, balról is, szembe találják magukat ellenséges erőkkel, melyekkel küzdve így vagy amúgy, előbb vagy

utóbb, de szinte egész bizonyosan felmorzsoltnak, a nemzeti ügy vértanuivá válnak.

De olyan a vértanu sorsa, mint a tragédiában a tragikus hőse : a hős elbukik, de az eszme, melyért küzdött, csak megerősödik ezzel a bukással. *Vértanuinak és hőseink* tartották fenn ezt a nemzetet is. A vértanuk véréből új élet fakadt a hátramaradottak lelkében, *példájuk vonzotta, nagy tettekre sarkallta az utódokat* s az eszme, melyet a vértanu hős képviselt, igen gyakran megerősödve kelt új életre később. *Hogy van mire büszkék lennünk*, ha nemzetünk multjára gondolunk, azt elsősorban vértanuinak és hőseinknek köszönhetjük ; *hogy becsülnek bennünket* valamire más, idegen nemzetek, azt hőseink önfeláldozó küzdelmének köszönhetjük ; *hogy annyi balszerencse és megpróbáltatás között még élünk*, mint nemzet, vértanuinak és hőseinknek köszönhetjük.

Ilyen nagy jelentősége van az élet feláldozásának bátor küzdelemben magasabb célokért. Az így kiontott vér olyan, mint az elhintett mag, melyből terebélyes fa lesz. Az áldozat megtermi a maga gyümölcsét, ha van, ki az áldozatot megérti és értékelni tudja. Ha van, aki azt megérti és értékelni tudja, mert ha nincs — akkor a hősök *hiába küzdöttek és haltak meg, elfeledetten fognak pihenni sírjaikban*, s nem akad senki, aki az ő kezükből kihullott zászlót magasra emelje.

Mi azonban azért vagyunk itt, hogy a vértanuinakat megértsük s szükség esetén tudjuk az ő példájukat követni : ezt csak akkor tehetjük, ha erkölcsben és szellemben igyekszünk őket utánozni, ha *életelveink és céljaink* hasonlók lesznek az övékéhez s ha folytonos gyakorlással igyekezni fogunk magunkat hozzászoktatni az ő példájuk követéséhez.

Nyilvánvaló, hogy aki életét áldozatul hozza valamely szent célért, az nem az életet tartja a legfőbb jónak, a legnagyobb értéknek e földön, hanem az életnél előbbrevalónak, értékesebbnek tekinti azt a célt, amelyért hajlandó életét is feláldozni. Minden hősi morálnak ez a kiinduló pontja. Az, aki az életet tekinti legnagyobb értéknek, az nem lesz hajlandó azt más, szerinte kisebb értékű célért áldozatul hozni ; az ilyen embertől nem várhatjuk, hogy a hős, vagy a vértanu szerepére vállalkozzon. Miután az életöszlön, az élethez való *ragaszkodás* egyike az emberben a leghatalmasabb érzéseknek, bizonyosfokú *lelkierő és önuralom* kell ahhoz, hogy valaki ennek a hatalmas ösztönnek felébe tudjon kerekedni s azt alá tudja rendelni más érzéseknek. Ezt a lelkierőt a nevelésnek kell megadnia, annak a nevelésnek, amely hozzászoktatja az embert ahhoz, hogy az *élettel s a velejáró földi javakkal szemben közömbös legyen* s az életet s annak örömeit ne tekintse célnak, hanem csak eszköznek arra, hogy vele és általa magasabb értékeknek szolgáljon és áldozzon. Ilyesmire — amint Széchenyi mondta — csak az az ember képes, kinek

lelke és teste már az ifjúkorban alkalmassá van téve a hazáért minden szolgálatra, s aki már gyermekkorában megszokta, hogy minden szenvedélyét alárendelje hazája dicsőségének és előnyének.

Hogy mi módon történhetik ez, arra csak két példát kívánok felhozni a történelemből. Az egyik Sokrates esete, aki — amint a görög történelemből tudjuk — kiitta a méregpoharat, melyre egészen méltatlanul és igazságtalanul ítéletet el s amely elől módjában állott volna neki barátai segítségével kitérnie s életét megmentenie. Ő azonban barátai életmentő segítségét visszautasította s választotta a halált, mert saját életénél magasabbra értékelte az állam törvényeinek való engedelmeskedést. — Szerinte a törvényeknek akkor is engedelmeskedni kell, ha azt igaztalannak és károsnak tartjuk magunkra nézve, s ha ez a törvény az ő életét kívánta áldozatul, habozás nélkül s kitérés nélkül meghozta ezt az áldozatot.

A másik példa a mi nagy vértanunknak, Tisza Istvánnak példája, aki galád orgyilkosok támadásának esett áldozatul. Ő is kitérhetett volna a megöletés elől, hiszen napokkal halála előtt tudatták vele, hogy merénylet készül ellene s neki több joga lett volna, mint Sokratesnek, hogy életét biztonságba helyezze, mert az ő halálos ítélete nem volt törvényes ítélet, nem az állam törvényeinek parancsa volt, hanem néhány megtevesztett és felbérelt gyilkosnak a bűnös merénylete. Tisza azonban hátrálás helyett szembe ment merényletével, mert még a látszatát is kerülni akarta annak, hogy ő gyáva s a veszedelem pillanatában elhagyja őrhelyét. „Önérzetes férfiúra nézve fájdalommasabb a gyáva magaviseletből eredő megalázás, mint a vitéz küzdelemben észrevétlenül bekövetkező halál.“ Az ő áldozata, életének feláldozása még nagyobb, még szebb, még hősiesebb cselekedet, mint a Sokratesé, mert Tisza Istvánt semmi erkölcsi törvény, vagy hazája iránti kötelesség nem kötelezte arra, hogy életét feláldozza, ő egyedül *saját önérzetének és lelkiismeretének* szavára hallgatott akkor, amikor a biztos halállal bátran szembenézett.

Ha ő életét megmenti, ezzel nem sértett volna meg semmiféle törvényt, nem ejtett volna csorbát a saját becsületén sem, mert arra semmiféle törvény nem kötelez senkit, hogy útonállóknak odaajándékozza az életét, s ha Tisza ezt mégis megtette, ezzel csak azt bizonyította, hogy nem tudott más lenni, mint *bátor, nyílt és egyenes s erről az útról még élete biztosítása kedvéért sem volt hajlandó letérni.* Ő tehát az életet kevesebbre értékelte, mint a saját *erkölcsi jellemének követelményeit.*

Sokrates is, Tisza is azért tudtak oly bátran lemondani az élet-ről, mert egyfelől mindenekfelett szerették és tisztelték hazájukat, de másfelől, mert lelkük teljesen uralkodott testük felett, lelki erejük nagyobb volt a test ösztöneinél. A természet mindkettőt erős testtel ajándékozta meg s ők a természetes erejüket rend-

szeres gyakorlással ápolták és fejlesztették, de úgy, hogy az a lélek parancsainak tökéletesen alárendelje magát. Sokrates annyira uralkodott teste felett, hogy álmatlan és szellemi munkában töltött éjszaka után képes volt teljesen frissen, mintha kipihente volna magát, fogni a következő napi munkához. Tisza Istvánról az ő nevelője, Géresi Kálmán mondta, hogy rendszeres gyakorlással annyira hatalmába kerítette testi ösztöneit és képességeit, hogy vele teljesen szuverén módon rendelkezett: ő parancsolt a testének s nem a test neki.

A hősnek, vértanunak diadalt kell aratnia a saját teste felett, hatalmában kell tartania azt, s tudnia kell alárendelni a lélek parancsainak. Akkor nem lesz nehéz ezt az *életet* semmibe sem venni akkor, amikor magasabbrendű dolgok védelméről van szó, mikor *a hazát*, és valamely *szent eszmét*, vagy *a becsületet* kell megoltalmazni.

A hősi morállal szemben áll egy másik, melyet követőinek igen nagy számánál fogva közönséges, köznapi morálnak is lehetne nevezni s mely szerint maga az élet s annak minden *érzéki élvezete, testi gyönyörűsége* valóban a *legfőbb jó* ezen a világon; az a legerkölsősebb cselekvés, melyik a legnagyobb élvezetet nyújtja, a világ központjában az egyén, az én fennmaradása áll, mely célnak minden alárendeltetik. Az emberi közösségek csak annyiban jönnek tekintetbe, amennyiben az *egyén* érdekében hasznosíthatók, mert nem az egyén van a közösségért, hanem a közösség van az egyénért. Az ilyen ember — amint mondani szokták — nem a *hazáért*, hanem a *hazából* él.

Az ilyen ember a maga életét nem fogja áldozatul hozni semmi célért, mert nincs *előtte olyan cél*, mely az életnél magasabb és értékesebb lenne s ha kényszerítettnek is ilyen áldozathozatalra, minden módon igyekeznék kitérni előle. Az ilyen ember egy esetben válik közönyössé az élettel szemben s képes attól önként megválni, ha t. i. belátja, hogy az élet nem terem számára már több örömet, csak testi fájdalmat és nélkülözést s ekkor lesz öngyilkossá. Ez azonban nem tekinthető áldozatnak magasabb cél érdekében, hanem az életküzdelem feladása a cél el nem érése következtében.

Semmitől sem kell jobban óvakodnunk, mint ettől a moráltól. Az az ifjú, *aki ennek a morálnak karjaiba veti magát*, egész bizonyosan elveszett nemcsak a hazára, hanem a tudományra nézve is, mert a tudomány is nagy önmegtagadást kíván tőlünk, egyéni érdekeinknek alárendelését a *tudományos munka és célok* érdekei alá.

Az olyan ifjú, kinek cselekvéseit az élet élvezeteinek mértéke szabja meg, nem fog soha *semmi nagy dolgot* produkálni ebben az életben, azt ellenben könnyen elérheti, hogy az élvezetek mohó hajszolása közben *elveszti képességét egyáltalában arra, hogy valamit élvezni tudjon* s testi erejét, egészségét idő előtt

tönkre teszi. Az ilyen ifjú könnyen oda juthat, hogy az élet, melyet ő a legnagyobb értéknek s öncélnak tekintett, lassankint elveszti *minden értékét előtte*, mert képtelen lesz az életnek örülni.

Minden ifjúnak választania kell e kétféle morál között épen úgy, mint ahogy az antik mythosz szerint a serdülő Herakles választott. Ezen mythosz szerint az ifjú Herakles egyszer elmélázva ült és elgondolkodott jövője felett. Ekkor két nőalak közeledett feléje, termetre és tartásra szép és méltóságos mind a kettő, ámde természetökre és jellemökre annál inkább elütők: az Élvezet az egyik, a másik az Erény. Amaz *élvezetes életre* vezető és könnyen járható, de sikerben meddő útról beszélt neki, melyre elfeledés következik; emez göröngyös és izzadságos pályát tárt fel előtte, melynek végén azonban halhatatlanság és dicsőség virágai nyíltak. És Herakles habozás nélkül az Erény göröngyös útját választotta.

Hazánk jövője függ attól, hogy a magyar ifjúság ezen a Herakles-féle választáson melyik útra lép, az élvezetek, avagy az erény útjára. Hazánk sorsa olyan, hogy az élet különben sem kínál valami túlságos sok élvezetet, ellenben a legmegfeszítettebb munkára szorít mindenkit, aki létét becsülettel fenn akarja tartani. De ha ma, a vértanuk ünnepén visszagondolunk arra, hogy az ég tele van a magyar hősök és vértanuk százezreinek lelkeivel, akik földi életüket ép azért áldozták fel, hogy nekünk, az utódoknak a magyar életet itt e földön lehetővé tegyék s hogy ezek a hősök és vértanuk onnan felülről elvárják tőlünk azt, hogy mi is meghozzunk minden áldozatot azért a hazáért, melyért ők elvéreztek, ha mindezt jól meggondoljuk, akkor lehetetlen, hogy akadjon magyar ifjú, aki a választáson ne arra a göröngyös útra lépne, mely — ha kell, az élet feláldozása árán is —, de a dicsőség és a haza megmentése, a haza régi egy-ségének visszaszerzése felé vezet.

Hősök és vértanuk tartották fenn Magyarországot eddig; hősökre és ha kell, vértanukra van szükség, hogy Magyarországot abból a szerfelett nehéz helyzetből, melybe a világháború következményei döntötték, ki tudjuk szabadítani. Hősökre, kiknek élete szakadatlan, nehéz szolgálat a hazájuk iránt, kik minden boldogságukat abban látjuk, ha hazájuk sorsa állandóan előre megy és jobbra fordul, s akik előtt nincs olyan java az életnek, mit a hazáért, ha szükség, fel ne kellene áldozni.

Magyar ifjúság! Ezt izenik nektek október 6-án *a magyar vértanuk onnan felülről az égből s ha ti ezt az üzenetet megértitek és követitek, akkor nemzeti gyászunk színei mellé feltűzhetjük a mai napon a nemzeti reménység virágait is, mert akkor vértanuinak nem haltak meg hiába, van új nemzedék, mely kész minden erejével védeni az elődök széttépett örökségét s kész követni az ő dicső példaadásukat.*

Rectori megnyitóbeszéd

az 1929. évi április hó 22-én tartott Tisza István-emlékünnepeken.

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés !

Tisztelt Hölgyeim és Uraim !

A folyó tanévben a mai nap immár a második alkalom Tisza István halhatatlan emlékének ünneplésére. Elsőízben néhány nappal október 31. előtt egy emlékkönyvet adtunk ki a a gyászos 10-ik évfordulóra, melyben egyetemünk tanárai Tisza István életének, jellemének és sokoldalú munkásságának ragyogó gyöngyszemeit fűzték koszorúba annak bizonyságául, hogy az Ő nagy életműve nem omlott össze az orgyilkosok sortüze alatt, hanem évről-évre tisztább és elbűvölőbb fénnel világít és melegít a hű magyar szíveknek. Ez az Emlékkönyv csöndben, zajtalanul akarta tudtul adni a nagy nyilvánosságnak, hogy ellenére a szörnyű csapásnak, mely hazánkat Tisza megöletése által sújtotta s a katasztrófák ama láncolatának, mely e rémítő gázott nyomán boszuló sorsharagként zúdult árva nemzetünkre, mindennek ellenére rendületlenül hiszünk és bízunk Tisza István szellemének diadalában a halál felett, s a mi ezzel körülbelül egyértelmű, hiszünk és bízunk nemzetünk jövőjében. A mai ünnepen már hangosabb szóval adhatunk kifejezést örömünknek a fölött, hogy 68 évvel ezelőtt a Gondviselés kegye nemzetünknek ajándékozott egy csecsemőt, akiből lett a magyar történelem egyik legnagyobb herosa és mártirja, a halhatatlan gróf Tisza István.

Nekünk kétszeresen is örömnép ez a mai nap, úgysis, mint hazafiaknak, kik a magyar hazafiak örök mintaképének a világrajövetelét ünnepeljük e napon s úgysis, mint a debreceni egyetem civitasa tagjainak, kik e napon születettnek érezzük azt az erőt, mely más erőkkal társulva, döntőleg működött közre egyetemünk megalapításában.

Az a nagy ember, ki e mai napon született, nemcsak létet adott egyetemünknek, hanem egyúttal nevet is : egyetemünk homlokzatára az ő neve van tündöklő betűkkel felírva. Tisza István neve pedig soha és sehol sem volt pusztá külső dísz, hanem mindig és mindenütt komoly és tartalmas program : egyetemünk, amidőn Tisza István nevét felvette, örömmel és

büszkeséggel vállalta azt a programmot is, melyet Tisza István neve jelent. Az ő programja pedig röviden ezekben foglalható össze: *a kötelességeknek heroikus teljesítése, a magyar nemzetnek önzetlen és mindenekfelett való szeretele, megalázkodás Isten előtt, türelem és szolgálatkészség emberházaival szemben, az igazságnak keresése mindenben és fanatikus hit annak legyőzhetetlen erejében.* Nem lehet a mai alkalom feladata, hogy elemeire bontva analizáljuk a cselekvéseknek azt a hatalmas mezejét, mely e program egyszerű szavai mögül élénk tárul, de talán nem is szükséges, hiszen azt mindenki ismeri. Ez alkalommal legyen elég csupán annak hangsúlyozására szorítkoznunk, hogy ez a program bennünket kötelez s egyetemünk addig és oly mértékben lesz Tisza István egyeteme, ameddig és amily mértékben sikerülni fog az ő életprogramját egyetemünk belső életében az egész vonalon megközelítenünk. És itt meg kell jegyeznünk azt is, hogy Tisza István szelleme még kis dolgokban sem ismerte a megalkuvást, a félmunkát és féleredményt, hanem egész egyéniségének latbavetésével igyekezett mindig a határozottan kitűzött célnak maradék nélkül való elérésére. Adja Isten, hogy egyetemünknek egész munkásságán, tudományos eredményein és tanítványain minél teljesebben legyen felismerhető Tisza István szellemének hatása, ezzel nemcsak tartozásunkat rójjuk le azzal szemben, kinek nevét homlokunkra írtuk, hanem egyúttal olyan úton járunk, mely biztosan felfelé vezet, a magyar jövő és feltámadás verejtékes, de célhoz vezető útján.

Ezzel a hő óhajtással — melegen üdvözölve a Tekintetes Egyetemi Közgyűlést és tisztelt vendégeinket — van szerencsém megnyitni emlékünnepejűnket.

Rector megnyitó beszéde

az 1929. évi június hó 8-án tartott tanévzáró ünnepélyen.

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés !

Tisztelt Hölgyeim és Uraim !

Az universitas litterarum et scientiarum úgy, amint Európa legtöbb államában s nálunk is az idők folyamán kialakult, kettős célt követ : egyfelől célszerűen berendezett intézeteiben, laboratóriumaiban és szemináriumaiiban tudományos kutatások végzésével a tudományok előbbrevitelére törekszik s önálló munkásságra képes tudósokat nevel, másfelől a már kész tudományos eredmények közlésével az egyes szaktudományokban való alapos tájékozottsághoz szükséges ismereteket közvetíti az ifjúságnak s ily módon a szakbeli tudás elsajátíttatása útján bizonyos életpályákhoz megkívánt tudományos képzettséget ad. Ez a képzés, akár a tudós nevelést, akár a gyakorlati életpályára való előkészítést nézzük, történetük bár a legjobb sikerrel, s a leggyümölcsözőbb eredménnyel mégis csak egy részét teszi annak, amit az egyetemről kikerülő ifjaktól, a magasabb műveltségű s a nemzet vezetésére hivatott diplomásoktól vár az élet, a hivatás és a haza egyaránt.

Az egyetemi képzés az emberi léleknek csak egyik tevékenységét, az értelmet gyakorolja és látja el a szükséges ismeretekkel, de a lélek többi erőit, az akaratot és érzelmet, valamint a testet vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon mellékesen fejleszti és neveli. Már pedig „egész ember“ csak akkor lesz a serdülő ifjúból, ha összes öröklött természetes képességeit ki tudja fejleszteni egy minden irányban harmónikusan kiművelt egyéniséggé. Paulsen¹ szerint csak akkor lesz az ifjúból harmónikusan kiművelt egyéniség, ha testét a lélek eleven eszközévé és symbolumává tette, érzékeit és értelmét a valóságnak és igazságnak biztos és szabad felfogására képesítette, akaratát szilárd, önmagához hű s a jóra irányuló jellemmé fejlesztette, kedélyében pedig megértőleg tud örülni mindennek, ami szép és nagy. A lét nyugodt biztossága, az önmagafelett való feltétlen uralom, az idegen véleménytől és beszédétől való függetlenség volnának

¹ Das moderne Bildungswesen (Hinneberg : Kultur der Gegenwart. I, 1, 55. old.).

azok a nem megvetendő előnyök, melyeket az igazi teljes műveltség birtokosának adhat.

Ez a harmonikus egyéniség az emberi nevelésnek az az ideálja, melyet a görögök kalokagathia-nak neveztek, melyet a XVIII. század neohumanismusa, élén Shaftesbury-val újra föllevenít, abban jelölve meg az egyén célját, hogy a benne rejlő összes erők és képességeket egymás közt is és a nagy mindenséggel, az universummal is teljes összhangban fejlessze ki és juttassa érvényre. Erre utal hol tanácsadó, hol kérő és ostromozó tanításaival Széchenyi István, amidőn arról „a lelki és testi tehetségről beszél, mely minden lehető helyzetünkben oly tettekre bír, melyek körülményeinkhez legillőbbek és soha megbánásra vagy tán éppen megsiratásra okot nem adnak; s ezért egész életünknek a lehető legteljesebb kifejlődésében áll”. (Világ 35—43.)

Ebből a szemszögből nézve a dolgot, be kell vallanunk, hogy az egyetem, mint a tudományos kutatás és ismeretközlés iskolája nagyon is egyoldalú munkát végez az összes lelki és testi erők harmonikus kifejlesztése programjából. Az egyetemi képzés a mai általánosan elfogadott formájában csak akkor nem lenne kifogásolható, ha az egyetemre kerülő ifjak már a családból, illetve a középiskolából készen hoznák magukkal azt a harmonikusan kiművelt egyéniséget, melynek továbbfejlesztése az egyetemen már senkinek gondot nem okozna. Ez a helyzet azonban — sajnos — nem áll fenn. Még a legrendezettebb társadalmakban, a legnyugalmasabb időkben és a legszerencsésebb körülmények között is vajmi ritka az olyan fiatalember, ki már tizennyolcadik életével eléri lelki és testi tehetségei kifejlesztésének azt a fokát, amelyben a harmonikus egyéniség körvonalai szilárdan kezdenek kibontakozni. Ellenkezőleg éppen e korban lép az ifjú rendszerint a lelki és testi forrongás kiegyensúlyozatlan, túlzásokkal teli periodusába, melyben a kiforratlan lélek hol erre, hol arra bugyborékolva, minden irányban kísérletet téve keresi önmagát s a maga leghelyesebb irányát; míg végre sok próbálkozás és helyesbítés után lassankint lehiggad, határozott irányt vesz és megállapodik. Az egyetemi évek rendszerint az erjedésben levő ifjú léleknek ebbe a „Sturm und Drang“-periodusába esnek még a legnormálisabb viszonyok között is.

Hát még a mai abnormis viszonyok közt, mikor egy borzalmas világkatasztrófa után a sarkaiból kiforgatott állami és társadalmi rend még sehol sem tudott teljesen helyreállni, amikor még égő sebek ülnek a nemzetek testén és lelkén, amikor az „új rendezés” által meggyötört társadalmak elé a jövő a bizonytalanság rémképeit vetíti? A mai viszonyok semmire sem alkalmatlanabbak, mint egy minden irányban kiegyensúlyozott, harmonikus egyéniség kifejlesztésére, pedig viszont el kel

ismerni, hogy éppen a fenekestől felforgatott világrend helyreállítására érdekében semmire sincs nagyobb szükségünk, mint összes lelki és testi erői felett souverain módon rendelkező, harmonikus egyéniségekre.

Ez a szükséglet különleges, nagy feladatok elé állítja az egyetemi képzést is s arra ösztökél, hogy ennek hagyományos kereteit tágítva, a harmonikus egyéniség, mint célpont felé irányított minden oldalú nevelést is beillesztjük programjába.

A kérdés csak az, hogy a nevelés problémája mi módon oldható meg az egyetemeken a legcélszerűbben?

Anglia évszázados, nagy egyetemei, Oxford és Cambridge már régtől fogva példát mutatnak ezen a téren. Ez egyetemek ifjúságai önmagukban zárt és a nevelés minden eszközével tökéletesen felszerelt collégekben tömörülnek, hol kényelmes lakáson és elsőrendű ellátáson kívül a vallásos érzésekben, a testgyakorlásban, a társas élet formáiban s a nemes szórakozásokban egyaránt rendszeres nevelést kapnak s amellet minden segédeszközt arra, hogy a szaktudományukra magukat a legtökéletesebben előkészítsék. Ezek a collégek az egyetem körül helyezkednek el ugyan, de annak nem szerves alkotó részei, mindenik külön-külön áll, mint régi, önálló intézmény, jól megszilárdult hagyományokkal, melyek önmagukban is vonzóerőt gyakorolnak s ráutik bélyegüket a bennök nevelkedő ifjúságra. Az egyetem maga, hol a regius professzorok adnak elő s az egyetemi gradusokat adó szigorlatok folynak, a collégekkel szemben jelentőség dolgában háttérbe szorul: az egyetemi ifjúság nevelése, sőt tudományos képzésének fontosabb része is a collégekben folyik. A collégeknek ez a domináló helyzete hozza magával azt, hogy Oxfordban és Cambridgeben a fősúly a nevelésre és pedig az összes lelki és testi erőket harmonikusan fejlesztő nevelésre esik s nem a tudományos képzésre. Amint ez egyetemek egyik alapos ismerője mondotta: más egyetemekre „tanulni” járnak az ifjak, Oxfordba és Cambridgebe azonban „fejlődni”¹. Másutt az értelem, a tudás gyarapítása a cél, az angol egyetemeken az ifjú ember jellemének, egyéniségének a kiformálása.

Hogy az egyetemeknek ez a típusa helyes, arról kezeskedik az innen kikerülő ifjaknak szereplése az angol közélet vezető pozícióiban, kezeskedik a britt világbirodalom, melynek nagysága és tekintélye legfőképpen ez egyetemek neveltjeinek vállain nyugszik. Csakhogy ezt a kitűnő példát nem olyan könnyű utánozni. Évszázados fejlődés, mélyen gyökerező tradicionális szellem és nem utolsó sorban nagy anyagi befektetés gyümölcse ez a két hatalmas angol egyetem s annak, aki megpróbálná ezeket utánozni, hasonló erőket és eszközöket kellene sorompóba állítani időben és pénzben egyaránt.

¹ Wells: Oxford and Oxford life, London, 1899. 89. l.

Némileg hasonlít az angol egyetemek collégeihez, bár fontos dolgokban eltér tőle, az ú. n. szakinternátusok típusa, mely a fősúlyt egy bizonyos tudományszakban való minél teljesebb kiképzésre veti s a nevelés eszközeit is a szakképzés főszempontjainak rendeli alá. Ez intézetek prototypusának lehet tekinteni a párisi École normale supérieure-t, melynek célja jeles középiskolai tanárok nevelése. A francia École Normale mintájára készült, de sajátos viszonyaink szerint módosítva és különösen a nevelés terén sokban túlhaladva a mintát is, a budapesti Br. Eötvös József-Collegium s ide számíthatjuk az újabban Bécsben, Berlinben, Rómában felállított Collegium Hungaricumokat is.

Pusztá alumneumok, melyek egészséges lakás és ellátás által a létfenntartás gondjaitól akarják megszabadítani a szegényebb sorsú ifjúságot, ma már nagyobb számmal létesülnek Európa összes államaiban és hazánkban is. Ezek többnyire abból a belátásból fakadtak, hogy a mai ifjúságot, mely csecsemő és gyermekéveit a nagy háború s az utána következő katasztrófák idejében élte s physikumán rajta van a kiállott nehéz idők bélyege, nem szabad kitenni egyetemi pályáján a létfenntartás súlyos gondjainak, mert az megbosszulja magát úgy az ifjúság tanulmányi eredményein, mint az életben várható produktivitása tekintetében. Hazai viszonyaink között ez a szempont különös súllyal kell, hogy latba essék. A megesonkított hazában a rossz gazdasági viszonyok, az általános szegénység s ezzel szemben a lakás és élelem drágasága mellett ifjúságunk túlnyomó részének tanulmányai sikeres végzéséhez szükséges és megfelelő ellátása csakis célszerűen vezetett internátusokban oldható meg. Ezek nélkül egyetemeink munkája sok tekintetben falrahányt borsó maradna, ha nem lenne meg ifjúságunkban a készség és fogékonyság arra, hogy az egyetemen nyert impulsusokat intenzív és nagy erőfeszítéssel járó szellemi munkában feldolgozza. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ezekkel az alumneumokkal a nevelés nagy problémája nincs teljesen megoldva. A physikai szükségletek kielégítése mellett gondolkunk kell a lélek és test összes nemesebb érzéseinek harmonikus fejlesztésére a sport és zene által, fontos gyakorlati készségeknek elsajátíttatására például a modern nyelvekben való állandó gyakorlat útján s az érzelme és kedélyvilág nemesebb irányban való kiművelésére a kiváló paedagogusok által vezetett meleg, családias és társas élet finomultabb megnyilatkozásai keretében.

Egyetemünknek ma nincs fontosabb problémája ezeknek a nevelőintézeteknek, ezeknek a magyar collége-eknek megvalósításánál. Ezek lesznek hivatva egyetemünk padjaira megelégedett, vidám arcú, testben-lélekben erős ifjakat ültetni, kiket nemcsak a tudányszomj hevít, hanem rendelkeznek

a produktív tudományos munkához szükséges szellemi fogékonysággal, rugékonysággal és kitartással is.

Ezek lesznek hivatva valóban „egész ember“-eket, igazán harmonikus egyéniségeket adni a magyar közéletnek, kik a saját életük biztos vezetése mellett képesek lesznek a rájuk bízottak, a százak és százezrek sorsát is higgadtan és bölcsen vezetni s ennek a balsors üldözte hazának megtépett hajóját ezer veszély közepette is a biztos révbe irányítani.

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés! Egyetemi ifjúságunk nevelésének problémájával kapcsolatban egy örvendetes bejelentést kell még tennem. A Vidéki Városok Kulturális Szövetsége, mely múlt év őszén Debrecenben tartotta alakuló ülését, javaslatomra programjába vette egy Tisza-egyetemünkkel kapcsolatban a vallás- és közoktatásügyi Miniszter úrral közösen létesítendő internátus megvalósítását, amely két 50—50 ágyas diákpavillonból és egy, a konyhát, étkezőhelyiségeket s a tornatermet is magában foglaló központi menza-házból állana. Felhívta az összes, egyetemünk vonzókörébe eső városokat és vármegyéket, hogy az internátus építési költségeihez egyenkint 8000 pengőt kitevő internátusi helyek megszavazásával járuljanak hozzá. Az alig másfél hónappal ezelőtt kibocsátott felhívásra már eddig is oly szép számú megajánlás érkezett, hogy a Vidéki Városok Kulturális Szövetségének tegnapelőtt Miskolcon tartott II. kongresszusa megállapíthatta, hogy az egyik 50 ágyas diákpavillon építési és berendezési költségeinek fedezete biztosítva van s megtette a szükséges előkészületeket e pavillon mielőbbi felépítéséhez s egyúttal a második 50 ágyas pavillon érdekében, melynek költségei megszavazása az eddigi előjelek alapján a kedvező előkészítés stádiumában van, újabb propaganda megindításához. Ezekkel a határozatokkal, miután a vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr ugyanolyan összegű hozzájárulása már kezdettől fogva biztosítva volt, új egyetemi internátusunk és menzánk felállítása az egyetemi telepen a sporttér tözsomszédságában a komoly megvalósulás küszöbéhez érkezett. Amidőn erről az örvendetes eredményről beszámolni szerencsém van, nem mulaszthatom el, hogy e helyről is hálás köszönetet mondjak mindazon tényezőknek, a Kultuszminiszter úr Öexcellenciájának, az akcióban résztvevő városok és vármegyék vezetőségének s magának a nagy sikerrel működő Vidéki Városok Kulturális Szövetsége Elnökségének ezen, egyetemünkre nézve oly rendkívüli fontosságú intézmény életrehívása érdekében végzett, annyira értékes és eredményes fáradozásaikért. Ez intézmény édes reménysége mellett joggal érezhetjük a Városok és Vármegyék akciójának fontos morális jelentőségét is egyetemünkre nézve. Nemcsak Debrecen város, melynek falai közt élünk s melynek velünk szemben hagyományos jóindulatát ez alka-

lommal is az elsők között és a legnagyobb mértékben tapasztalhatjuk, mutatta meg áldozatkészségét egyetemünkkel szemben, hanem a Szatmártól Csongrádig, Bihartól Abaújtornáig terjedő egész területen igen sok helyen nyilvánult meg egyetemünk fejlesztése iránt igen meleg és tetterekész érdeklődés, melyben szabad egyetemünk hivatottsága iránt a bizalom és a bizonyoságtétel örvendetes megnyilatkozását látnunk.

Nincs kétségem az iránt, hogy egyetemünk miként a múltban, úgy a jövőben is teljes erőfeszítéssel igyekezni fog e megnyilvánult bizalomnak megfelelni s a létesítendő új internátust olyan intézménnyé kifejleszteni, mely a hozzá fűződő remények megvalósításával ifjúságunknak nemcsak meleg otthona, hanem igazi nevelőintézete lesz, mely harmonikus és erős magyar egyéniségeket fog adni ennek a hazának s a vonzókörünkbe eső városoknak és vármegyéknek kamatostul fogja visszafizetni azokat az áldozatokat, melyeket egyetemünk érdekében hoztak és hozni fognak.

Ebben a meggyőződésben, tisztelettel üdvözlöm az ünnepi közgyűlésünkön megjelent díszes közönséget, évzáró közgyűlésünket megnyitom.

Rectori beszámoló beszéd

a debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem
1928—29. tanévi állapotáról és működéséről.

A Tudományegyetemnek 1929—30. tanévnyitó közgyűlésén, 1929. évi október hó 14-én mondotta: dr. Darkó Jenő egyetemi ny. r. tanár, lelépő Rector.

*Nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr !
Tekintetes Egyetemi Közgyűlés !
Tisztelt Hölgyeim és Uraim !*

Mélyszéges tisztelettel üdvözlöm egyetemi közgyűlésünk nevében a Kultuszminiszter úr Őexcellenciáját, kinek körünkben való megjelenése különös fényt ad mai évmegnyitó ünnepélyünknek s azt felejtethetetlenül kedvessé és emlékezetessé teszi egyetemünk történetében. Szívből köszöntöm a Tekintetes Egyetemi Közgyűlés tagjait, tisztelettel üdvözlöm az egyházi, polgári és katonai hatóságok és intézmények illusztris képviselőit, úgyszintén összes vendégeinket.

Mai ünnepélyünket különösen jelentőssé teszi az a körülmény, hogy ma vesszük birtokunkba és ma használjuk először azt a díszes asztalterítőt, mellyel Izabella kir. hercegnő Őfensége nemesszívű fáradozása és művészi ízlése, nemkülönben a Kultuszminiszter úr Őexcellenciájának áldozatkészsége együttesen ajándékozták meg egyetemünket. E terítő abból az Izabella-Háziipari műhelyből került ki, mely a magyar művészet motívumainak a kézimunkaipar dísz tárgyain való alkalmazásával a mi magyar nemzeti művészetünknek akar elsősorban nemes propagandát csinálni s a nemzeti művészet ezen gyöngyszemeinek megőrzése útján kíván hozzájárulni a nemzet esztétikai és erkölcsi tőkéjének gyarapításához, nemzeti érzésünk és önbizalmunk fokozásához. Egyetemünk, melyet eredete, egész környezete és nem utolsó sorban annak a nagy magyar hazafinak példaadása, kinek nevét vezéreszme gyanánt vésettük egyetemünk homlokzatára, egyaránt hatványozott mértékben kötelez mindannak istápolására, ami a tudományban és művészetben a magyarsággal kapcsolatban áll, egyetemünk boldog örömmel fogadja ezt a maga lényegének megfelelő s hivatását

találón szimbolizáló műalkotást s örömünk és hálánk bővebb megokolásául legyen szabad itt mindenekelőtt e díszes terítő létrejövetelének történetéről megemlékeznem.

A Kultuszminiszter úr Őexcellenciája gondoskodik róla, hogy központi épületünk nemcsak a hasznossági és célszerűségi, hanem a művészi igényeket is kielégítse a lehetőség határain belül. Ennek megfelelően már a múlt év októberében egyetemünkön tett látogatása alkalmából közölte velünk azt az elhatározását, hogy a központi épület aulájában az egyetemi tanács asztalára egy díszes terítőt fog adományozni. E szép ígéretet gyorsan követte a tett. Őexcellenciája múlt év nov. hó 17-én 86,683—1928. IV. sz. rendeletével 10,000— pengőt folyósított az asztalterítő céljaira, melynek tervezése és kivitele legfelsőbb felügyeletére Izabella kir. hercegnő Őfenségét kérte föl s egyben megbízott engem, hogy a tervezés munkájában egyetemünk képviselőjében álljak rendelkezésére a fenséges asszonynak, aki kezdettől fogva azon a nagyon helyes és nagyon tiszteletreméltó állásponton volt, hogy a debreceni egyetem számára készülő terítő motívumait annak a magyar népnek történeti becsű művészi alkotásaiból kell merítenünk, amely nép milieujében keletkezett, fejlődött és nőtt nagyra maga a debreceni egyetem. E szép cél szem előtt tartásával bátor voltam Őfensége magas figyelmébe ajánlani a nagyvarsányi református templom úrasztalának közel 300 éves terítőjét, mely a néhány évvel ezelőtt városunkban tartott kézimunkakiállításon is nagy feltűnést keltett s melynek rajzait Ady Lajosné úrnő Őméltósága, magát a terítőt pedig Balogh Lajos lelkész úr volt szíves bemutatás céljából átengedni, kiknek szíves előzékenységükért e helyről is örömmel fejezem ki hálás köszönetünket és elismerésünket. A bemutatott minták és maga az eredeti terítő az első pillanattól kezdve annyira megnyerték a fenséges asszony magas tetszését, hogy egyéb motívumok félretételével nyomban elhatározta a nagyvarsányi terítő mintául vételét a tanácsi asztalunk terítőjének készítésénél. És méltán, mert a nagyvarsányi terítő a XVII. századi magyar iparművészetnek valószínű remekmunkája, akár rajzának finomságát és graciositását, akár ragyogó színpompájának csodás harmoniáját, akár pedig a technikai kivitel abszolút biztosságát és tartósságát tekintjük. E terítő eredetéről és történetéről a következőket sikerült megállapítanom: Thoroczka Mária grófnő himezte 1656-ban. (A grófnő monogramja, családi címere és a készítés éve a terítő közepén be van himezve.) A terítő később gróf marosnemeti Gyulai Ferenc és neje gróf Bánffy Mária tulajdonába ment át, akik ezt 1726-ban egy teljes úrasztali felszereléssel, márvány úrasztalával, tányérokka, kehellyel és kancsóval együtt ajándékozták jelenlegi tulajdonosának, a nagyvarsányi református egyháznak. A nagyvarsányi terítő eredete tehát a

Rákóczi Györgyök és Lorántffy Zsuzsánnák szép Erdélyországába nyulik vissza, de művészi motívumai még ennél is sokkal régebbiek. A középben alkalmazott szent fák, a körülöttük elhelyezett sokféle négylábú állatok és madarak, az egészket körülfutó s gazdag ornamentikával kidolgozott guirlande és mindenekfelett a kápráztató színpompa oly sok hasonlóságot mutatnak néhány, Európa különböző múzeumaiban őrzött s motívumaiban perzsa eredetű selyemterítővel, hogy a szasszanida iparművészetnek, mely őseinkre már az őshazában oly jelentékeny befolyást gyakorolt s mely bizánci, később török közvetítéssel egész Európát végigvándorolta, kétségtelenül erős befolyását a nagyvarsányi terítőre is el kell ismernünk.

Izabella kir. hercegnő Őfensége tehát olyan művészi motívumokat vett alapul tanácsi asztalterítőnk készítésénél, melyek már nemzetünk bölcsőjében szorosan összekapcsolódtak a magyar lélekkel s melyekhez a — sajnos — egyre tűnedező magyar népművészet ma is a legszívósabb ragaszkodást mutatja. Thoroczkay Mária grófnő előkelő, finom ízlésében ezek az ősi, magyaros motívumok oly megragadóan szép kifejezést nyertek, hogy Őfensége jónak látta az eredeti terítőt méreteiben, anyagában, formáiban és színeiben pontosan lemásoltatni, annak teljesen hű utánzatát elkészíttetni, hogy a csaknem 300 éves terítőt újabb 300 esztendőre megőrizze a pusztulástól s megtartsa az utókor gyönyörködtetésére. Egyetemi terítőnk készítésénél azonban már sokban el kellett térnie a mintától: a méretek, az anyag és a rendeltetés sajátos követelményei a maga egészében új terítő tervezését tették szükségessé, melynek alapmotívumai a régié maradtak ugyan, de összetételében és kivitelében a mintájához képest számos új vonást tüntet fel. Ennek az új terítőnek a legmegfelelőbb formáját megtalálni éppen nem volt könnyű feladat. Tanúja voltam annak a körültekintő kísérletezésnek, a tervek újra, meg újra való átdolgozásának és kipróbálásának, melyek fényes bizonyosságát adják annak, hogy a fenséges asszony a debreceni egyetemi terítő készítésénél a legjobbat akarta nyújtani, amit az ő magas irányítása alatt álló Izabella-Háziipar műhelye csak nyújthat. A terítő közel tízhónapi s Őfensége közvetlen vezetése alatt álló munka után végre elkészült az Izabella-Háziipar műhelyében s ma már itt fekszik egyetemi tanácsunk asztalán. Antik patinájú, vörös olasz bársony-alapon arannyal és ezüsttel himezve rajta van a Thoroczkay Mária-féle minta az új anyaghoz való szerencsés alkalmazkodással átdolgozva, rajta van továbbá középben a teljes magyar címer, jobbra tőle gróf Tisza Istvánnak, balra Debrecen városának címere és pedig mindezek a legpontosabb heraldikai hűséggel. A Kultuszminiszter úr Őexcellenciája találván a „Tisza-terítő” nevet adta ez iparművészeti remekműnek, mintegy jelezni akarván, hogy egyete-

münk berendezésének eme legújabb dísze is áldozat és hódolat kifejezése kíván lenni ama nagy férfiú emléke előtt, kinek egyetemünk megalapítását és elnevezését köszönhetjük.

Amidőn a Tisza-terítőt egyetemünk büszke örömmel veszi birtokába, mély hálával hajlunk meg Izabella kir. herceg-asszony Őfensége magas színe előtt — aki elháríthatatlan akadályok miatt ugyan ma nem lehet itt köztünk, de akiről tudjuk, hogy örömmel készült a mai ünnepélyen való személyes részvételre — megköszönve azt a nagyértékű művészi munkát, melyet e terítőbe beleörökíteni kegyeskedett s azt a kitüntető figyelmet, melyet e munka vezetésével egyetemünk iránt tanúsítani méltóztatott. Őfensége e terítőben valóban nagyot alkotott az által, hogy a régi magyar iparművészet egy örökbecsű remekét kiemelte a feledés homályából s motívumainak szerencsés felhasználásával és kiegészítésével egyetemünket s a magyar művészetet egy gyönyörű, új alkotással ajándékozta meg s így igen megszívlelendő példát mutatott mindazoknak, kik bár gyakran jó magyar nevet viselnek, mégis mindenáron az idegen mintákat utánozzák s a hazai művészet szép alkotásai mellett közönyösen haladnak el. De nem csekélyebb hálával vagyunk eltelve a Kultuszminiszter úr Őexcellenciája iránt, mint az eszme felvetője s a gyakorlati kivitelhez szükséges anyagi eszközök rendelkezésre bocsátója iránt, kit méltán tölthet el a benső megelégedés tudata, mikor látja, hogy egy szép gondolata a legművészibb, a legmaradandóbb és a legkifejezőbb formában nyert itt megvalósulást. Hirdesse ez a terítő hosszú századokon keresztül a nemesszívű, fenkölt lelkű alkotók dicsőségét, hirdesse soha el nem múló kegyeletünket a nagy egyetem-alapító és minden magyar hazafi felülmulthatatlan mintaképe iránt és hirdesse a régi magyar művészetre való állandó figyelemzetetésével mélységes szeretetünket és ragaszkodásunkat a mi drága magyar történelmi hagyományainkhoz.

Az egyetemi építkezések tekintetében az elmúlt tanév igen örömdetes haladásról tesz tanubizonyságot. Központi épületünk, mely hivatva lesz a hit-, jog- és bölcsészettudományi karoknak, valamint az egyetemi könyvtárnak végleges és megfelelő otthont nyújtani, a maga monumentális falrendszerével impozánsan emelkedik az ég felé s már javában folynak felette a betetőzés munkálatai. Miközben az épület váza a befejezéshez közeledik, párhuzamosan hónapok óta folyamatosan vannak a belső építő és felszerelő munkák, melyeket a múlt év október 20-án s a f. év ápr. 3-án a Kultuszminiszter úr elnöklése alatt tartott két építőbizottsági ülésen adtunk vállalatba. Az építési munkálatoknak azt a kényszerű megszakítását, melyet részben a hosszú téli és tavaszi fagyok, részben bizonyos technikai nehézségek idéztek elő, már szerencsésen túlhaladtuk s a tavasz folyamán az építkezésekhez kinevezett miniszteri biztos ügy-

buzgalma reményt nyújt arra, hogy a nagy mű építése ezentúl zavartalanul fog folyni a teljes befejezésig. Nem szabad ugyanis szem elől tévesztenünk, hogy Debrecen, sőt az egész Tiszántúl eme legnagyobb szabású épületének használatba való átadásáig még nem csekély utat kell megtennünk s az egyetemi tanári karok éppen az idővel való takarékoskodás okából már előre elkészítették a mult tanév folyamán a belső berendezés és bútorozás terveit is, melyek a kivitelre való előkészítés céljából jelenleg az építésvezetőség kezében vannak.

A Kultuszminiszter úr az egyetemi telepünkön építendő tanári lakások költségeinek fedezésére az 1928—29. évi költségvetésben 700,000.— pengőt irányzott elő, hogy egyfelől a lakásinség következtében ideiglenesen az egyetemi internátus épületében elhelyezett tanári családok kitelepítésével ez épületet eredeti rendeltetésének visszaadhassuk, másfelől pedig tanáraink részére munkahelyeik szomszédságában biztosítsunk megfelelő otthont. E lakások terveinek és költségvetésének elkészítésével Györgyi Dénes iparművészeti főiskolai tanár bízott meg s az egyetemünkön és az illetékes minisztériumokban letárgyalt és helybenhagyott tervek alapján a nyár elején meg is indult 8 lakóháznak s benne 16 családi lakásnak építése, mely gyors ütemben haladva előre, közel áll a teljes befejezéshez s a lakások a legrövidebb időn belül használatba adhatók lesznek. A Miniszter úr Öexcellenciájának elhatározott szándéka a tanári lakáépítő akciót a jövőben is továbbfolytatni, mindaddig, míg a pénzügyi lehetőség keretei között az összes jogos lakásigények kielégítve nincsenek s e tekintetben egyetemi tanácsunk a további lakásigénylők kijelölésével a bevezetőlépést már meg is tette.

Egyetemünk tanári testülete a lefolyt tanév folyamán igen nevezetős kiegészítésben részesült. Bölcsészeti karunk hosszas küzdelmének eredményeként a mult év november hó 30-án 51,587—1928. IV. sz. a. kelt min. rendelettel szerveztetett egyetemünkön négy új természettudományi tanszék és pedig a matematikára, a botanikára, zoológiára és mineralogiára. Ezzel az intézkedéssel egyetemünknek már a megalapításakor biztosított s azóta állandóan sürgetett, égető szükséglete, a természettudományi kar létesítése, valósult meg, ha nem is külön karként, amint Szervezeti szabályzatunkban terveztetett, hanem a fennálló bölcsészettudományi kar kebelében, de a dolog lényegét tekintve, megnyugtatóan. Ez új tanszékeken a pályázat nyilvános rendkívüli tanári állásokra hirdettetett meg s a pályázati kérvények szabályszerű úton való letárgyalása után a Kormányzó úr Öföméltósága f. évi június hó 26-án kelt legmagasabb elhatározásával a zoologiai tanszékre *dr. Hankó Béla* egyet. m. tanárt, a tihanyi biológiai intézet igazgatóját, a matematikai tanszékre *dr. Dávid Lajos*

egyet. m. tanárt, paedagogiumi tanárt és bölcsészeti karunk szakelőadóját, a mineralógiai tanszékre pedig *dr. telegdi Róth Károly* egyet. m. tanárt, a földtani intézet főgeológusát méltóztatott kinevezni. A botanikai tanszék betöltése a beérkezett pályázatok alapján még folyamatban van. Ezekkel a kinevezésekkel egyetemünk belső, tanulmányi szempontból való fejlesztése igen nevezetes lépésekkel haladt előre a teljesség felé; egyetemi oktatásunknak egy régi, tátongó hiánya szűnt meg s a fejlődés alapjai ebben az irányban is le vannak már rakva. Mélyen érzett hálánknak adok kifejezést e helyről is mindazok iránt, akik e nevezetes eredmény kivívásában férfias munkával közreműködtek, köztük elsősorban a Kultuszminiszter úr és az őt ez ügyben is teljes erővel és megértéssel támogató Miniszterelnök úr Öexcellenciája, városunk nagynevű képviselője iránt.

A Sass Béla kartársunk fájdalmas elhalálozása folytán megüresedett „őszövétségi írásmagyarázat és segédtudományai“ tanszékre *dr. Kállay Kálmán* lelkészképzőintézeti tanár, az Erdős József kedves kartársunk nyugalombavonulása következtében megürült „újszövétségi írásmagyarázati“ tanszékre pedig *dr. Erdős Károly* egyet. m. tanár, lelkészképzőintézeti tanár neveztettek ki a mult tanév folyamán ny. r. tanárokká. Ny. r. tanárokká léptek elő *dr. Hankiss János* és *dr. Alföldi András* kollégáink, kik ny. rk. tanári minőségben már több éven keresztül működtek teljes sikerrel. Mindezen újonnan kinevezett, illetve előléptetett kartársainknak egyetemünk kebelében végzendő munkájára szívből kívánom Isten bő áldását.

Magántanáraink száma az elmult tanévben nyolccal szaporodott és pedig az orvostudományi karon *dr. Preininger Tamás*, *dr. Erdélyi Pál*, *dr. vitéz Ambrus József*, *dr. Probstner Arthur*, *dr. Fazakas Sándor*, *dr. Thurzó Jenő* és *dr. Csörsz Károly*, a bölcsészeti karon pedig *dr. Kundt Ernő* szereztek magántanári képesítést. Egyetemi könyvtárunkhoz kineveztetett és egyúttal az igazgatói teendők ellátásával is megbízott *dr. Nyireő István*, ki könyvtártiszt minőségben azelőtt a Nemzeti Múzeum Széchenyi-könyvtárában teljesített szolgálatot s kinek működése elé könyvtárunk használhatóságának fejlesztése tekintetében nagy várakozással tekintünk.

Nyerességszámlánk felmutatása mellett meg kell emlékeznem egy fájdalmas veszteségről, mely tanári testületünket a mult év folyamán érte. Elvesztítettük *Csiky Józsefet*, az orvosi kar ny. r. tanárát, kit férfikora delelőjén, munkabírásának teljességében, váratlanul ragadott el körünkől a halál. *Csiky József*nek a belgyógyászati klinika működésének mintaszerű megszervezését és vezetését köszönjük, kinek nemes szíve és szeretetreméltó egyénisége egyetemünk falain túl is számos barátot és tisztelőt szerzett s halála a legszelebb körökben kellett őszinte, mély részvétet. A Tisza István-Tudományegyetem,

melynek ő oly buzgó és nagyérdemű építője volt, áldott emlékeztét mindvégig hálás kegyelettel fogja őrizni.

Hallgatóink száma a megelőző tanévhez képest örvendetes emelkedést mutatott. Az első félévben 1191, a másodikban 1139 hallgató iratkozott be egyetemünkre, tehát kb. 150 főnyivel több, mint az 1927—28. tanévben. Ebből a nagy számból mindössze 290-et tudtunk elhelyezni a rendelkezésre álló internátusokban; altruista és paedagogiai célokat szolgáló diák-asztalainkon, a kollégium tápintézetében és a Mensa Academicán naponta átlag 300 hallgatónk étkezhetett. E számok mutatják, hogy hallgatóságunk zöme kénytelen volt az elmúlt évben is nélkülözni a viszonyainak megfelelő ellátást és felügyeletet, kénytelen volt a hónapos szobák és a vendéglői koszt drágasága s a szűkölködés nyomora közt vergődni, vagy — ami még ennél is rosszabb — városunktól és egyetemünk munkájától is teljesen távol maradni. E körülmény nagy veszedelmet rejt magában ifjúságunk lelki-testi fejlődésére s az egyetemi oktatás sikerére nézve egyaránt, melyen gyökeresen segíteni a közeljövő egyik legfontosabb feladata kell, hogy legyen. Kötelességemnek tartottam e veszélyekre egy részletes memorandumban hívni fel úgy a Kultuszminiszter úr öexcellenciája, mint az egyetemi Tanács figyelmét s nagy megelégedéssel állapíthatom meg, hogy kérő szavam minden fórumon teljes megértésre és méltánylásra talált. Addig is, míg a gyökeres reformok életbeléptethetők lesznek, a Kultuszminiszter úr két ízben 22,000 pengőt folyósított még a tél beállta előtt ifjúságunk nyomorának pillanatnyi enyhítésére, melyet 50—100 pengős tételekben összesen 351 ifjú közt osztottunk szét természetbeli, azaz ruha-, fehérnemű-, tandíj-, könyv- és tápintézeti segélyekben. Ehhez járult Debrecen város szokásos, a két félévben összesen 6800— pengőt kitevő segélye, mely 76 hallgatónk közt osztatott szét. A szintén Debrecen város által alapított Thaly Kálmán ösztöndíjból nyolc kiváló előmenetelű hallgatónk részesült összesen 2320 pengő értékben. A Ferenc József ösztöndíj-alapból hét hallgatónk kapott nagyobb összegű (500—700 pengő) segélyt.

Az egyetemünk által kezelt alapítványok kamatai oly csekélyek, hogy ezek közül csak a Karatnai—Köntzey Sándorné féle alapítvány tekinthető számbavehetőnek, melyből két hallgatónk összesen 896— P ösztöndíjban részesült. Ellenben igen nevezetes segítséget nyújtott a vallás- és közoktatásügyi Miniszter úrnak az ország összes fő- és középiskoláira kiterjedő ösztöndíjakciója, melyből egyetemünkön a közszolgálati alkalmazottak gyermekei közül 59-en részesültek 49,600— pengő értékben. A tudományos kutatás érdekeit szolgálja első renden, de részben jótéteményszámba is vehető ugyancsak a vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr által létesített belföldi kutatási ösztöndíj-alap, melyből egyetemünk köréből tízen nyertek

együttvéve 7900.— pengő ösztöndíjat. Igen örömdetes, hogy a külföldi Collegium Hungaricumokba egyetemünkről a múlt tanévben tizen, a folyó tanévre pedig szintén tíz hallgató nyert kiküldetést. Egyetemi tanári karunk is igen jelentékeny mértékben járult hozzá szegénysorsú és jó előmenetelű hallgatóink segélyezéséhez a félévi tandíjnak nagyösszegű elengedésével. Az első félévben 515-en, a másodikban 539-en részesültek tandíjelengedésben, tehát átlag hallgatóink 45%-a s az elengedett tandíjak összege az egész tanévben kereken 76,000.— P-re rug.

A tandíjkedvezményben és ösztöndíjban részesítettek nagyszáma más oldalról kedvező fényt vet hallgatóink egy részének szorgalmára annál fogva, mert e kedvezmények elnyerése az előadások látogatásának és sikeres colloquiumoknak szigorú feltételeihez van szabva, kivéve a köztisztviselők gyermekeit, kik e kedvezményt úgyszólván születési kiváltsággként élvezik. Ennek az előmeneteli bizonyoságtételnek egyébként jó ellenpróbáját nyújtja az a kép, melyet a doktori szigorlatok statisztikája mutat. Egyetemünkön a múlt tanévben összesen 146-an szereztek doktori fokozatot, mely szám a hallgatók létszámának több, mint 8%-át teszi s majdnem kivétel nélkül olyan ifjakból telik ki, kik tanulmányaikat is egyetemünkön végezték.

Hallgatóink egészségi állapota nem mutatott kedvező képet. Feltűnően nagy azoknak a száma, kik az ifjúsági betegsegélyzőben különféle betegségekben kezeltették magukat s még feltűnőbb azoknak az aránytalanul kirívó százaléka, kik a kötelező testnevelési gyakorlatok alul rendszerint valamely súlyos szervi baj miatt kérték felmentésüket. A betegeknek ez a nagy száma magyarázatát találhatja egyfelől abban, hogy egyetemi ifjúságunk a maga zsenge gyermekkorát, amikor a test a leggondosabb ápolást és táplálást igényli, a nagy háború alatt s az utána következő nyomorúságos esztendőben élte le s ezért testi fejlettsége és ellenállóképessége a normális színvonalon átlag alul marad, de másfelől abban a már említett körülményben is, hogy ifjúságunk zömének lakási és táplálkozási viszonyai nem kielégítőek. A diákjóléti intézményeknek megfelelő kiépítése kétségkívül ezen a téren is javulást fog hozni, de e mellett nagyon kíváncsok lennének gondoskodni arról is, hogy a debreceni és debrecenvidéki ifjúság nyári pihenőjét olyan üdülőtelepeken tölthesse, hol a tikkasztó alföldi nyári klíma helyett üdítő és edző természeti erők erősítőleg hatnak egész szervezetére. E tekintetben éppen kapóra jön a vallás- és közoktatásügyi Miniszter úrnak már megindított akciója, mellyel a tihanyi félsziget délkeleti szegélyén nagyszabású diáküdülő-telepet kíván a közeljövőben létesíteni s ennek keretében egyetemünk részére egy különálló, nagyobb pavillont tervez, melyben a nyári hónapok alatt bizonyos turnusokban egész, arra rászoruló ifjúságunk üdülést nyerhetne s testben-lélekben erősödhetnék.

Olyan ifjúság, melynek tanulmányai alatt a létfenntartás nehéz gondjaival kell megküzdenie s melynek országunk mai megcsonkítotttsága következtében az életben való elhelyezkedési lehetőségei sem mutatkoznak a legrózsásabbaknak, könnyen hajlik a túlzások, a szélsőségek felé s kész prédájává válhatik a könnyű lelkiismeretű izgatásoknak. Ezt tapasztalhattuk a múlt év folyamán is, amikor *ifjúságunk egyrésze* annál a szolidaritásnál fogva, melyben a bajtársi egyesületek egymás közt országszerte állanak, az egyetemi felvételek körül tapasztalt bizonyos jelenségekre hivatkozva *vétségeket követett el az egyetemi rend és fegyelem ellen s három hétre megzavarta egyetemünkön is ép ügy, amint ez az ország többi főiskoláin is történt, az oktatás normális menetét. Egyetemi Tanácsunk a szükséges fegyelmi rendszabályokat alkalmazta a rendbontókkal szemben s őszintén sajnálja, hogy a különben sem hosszú első féléből ez a drága három hét visszahozhatatlanul elveszett, ennek a veszteségnek csak maga az ifjúság látta kárát.*

Egyetemünk az első volt az összes hazai főiskolák között, amely a kötelező testnevelésnek paedagogiai okokból az egyetemi oktatás programjába való felvételét sürgette s ezt már évekkel ezelőtt be is vezette. Ennek keretében a múlt év folyamán *különös súlyt helyeztünk a céllövészeti gyakorlatokra, melyeket kiváló szakemberek vezetése s az összes szükséges segédeszközök felhasználása mellett rendszeresen végeztettünk, kifejezve köszönetünket a honvédelmi Miniszter úr és a helybeli vegyesdandárparancsnok úr Öexcellenciáik iránt az e tekintetben nyújtott szíves támogatásukért.*

Tanulmányi és fegyelmi szabályzatunkat, tekintettel annak sok tekintetben hézagos voltára s az időközben előállott változásokra, a mai helyzetnek és igényeknek megfelelően gyökeresen átdolgoztuk s kiegészítettük s az új szabályzat a Karok és a Tanács többszörös revíziója után most már teljesen készen várja a miniszteri megerősítést.

Abból a széleskörű tudományos munkásságból, melyet egyetemünk tanárai részben itthon, részben más tudományos fórumokon a tanév folyamán kifejtettek, legyen szabad kiemelnem azt a *cooperatív munkát, melyet egyetemünk 9 tanára gr. Tisza István életének és sokoldalú működésének, emberi és hazafiúi érdemeinek behatóbb megvilágítása céljából végzett s melynek eredményei 11 tanulmányban összefoglalva ki is adattak Tisza halálának 10 éves fordulójára egy tekintélyes kötetre rugó Tisza-Emlékkönyvben.* Bizonyosságot akartunk tenni a gyászos évforduló alkalmából ebben a kötetben arról a mélységes kegyeletről és ragaszkodásról, mellyel nagy alapítónk és névadónk halhatatlan emléke előtt hódolunk mindannyian s arról a jelentőségről, melyet gr. Tisza István hazafiúi munkássága és példaadása a magyar jövő szempontjából képvisel. Nagy megnyugvás nekünk, hogy

Tisza-Emlékkönyvünket úgy a nagyközönség, mint a szakkritika méltányoló elismeréssel fogadta.

Tanártársaink közül többen képviselték külföldi kiküldetéseken, tudományos kongresszusokon egyetemünket és a magyar tudományt; így *Belák Sándor* és *Verzár Frigyes* a Bázelen tartott elektrobiológiai kurzuson, *Orsós Ferenc* a német pathológiai társaság bécsi kongresszusán vettek tevékeny részt, *Láng Nándor* a II. félévben a Charisieion-alapítvány kamataiból görögországi tanulmányútra küldött magyar szakemberek expedícióját vezette, *Alföldi András* az Archaeologischer Institut der deutschen Reiches centennaris ünnepélyén egyetemünk képviselőtében jelent meg. Magas kitüntetésben részesültek: *Huss Richárd*, kinek a luxemburgi nagyhercegnő a „tölgyfakoronarend“ lovagkeresztjét adományozta és *Erdős József*, kit kormányzó úr Öföméltósága nyugalombavonulása alkalmából dícsérő elismerésének nyilvánításával (signum laudis) tüntetett ki.

A két év előtt létesített Tisza-ereklyemúzeumunk az elmúlt évben több értékes adománnyal gyarapodott, így Balogh Jenő akadémiai főtitkár úr Őexcellenciájától 14 drb Tisza Istvántól származó eredeti levelet és feljegyzést, Schmidt Henrik szegedi egyetemi tanár úrtól pedig 2 drb levelet vettünk át hálás köszönetünk kifejezése mellett, megőrzés végett. A *Tisza István-Emlékbizottság* egyetemünknek ajándékozta *Sidló Ferenc* szobrászművésznak a budapesti Tisza-szoborpályázatra benyújtott s ott díjat nyert eredeti pályaművét s a főalak különálló, nagyított másodpéldányát, melyeket boldog örömmel s azzal a számítással vettünk birtokunkba, hogy e művészi alkotások nemsokára a központi épületben megnyitandó Tisza-émlékmúzeum egyik fődíszét fogják alkotni.

Egyetemünknek a nagyerdei telepen fekvő új épületei a maguk izléses kivitelével, festői elrendezésével s vadonatúj, teljesen modern berendezésével országunk egyik legelső látványosságává fejlődtek ki s egyre növekvő számban vonzották a tanév folyamán a bel- és külföldi látogatókat. Hogy csak a legnevezetesebekeket említsem, megtekintették egyetemünket *József* és *Albrecht* kir. hercegek, *Augusztá* és *Magdolna* kir. hercegnők, *Schmidt-Ott Frigyes* ny. porosz kultuszminiszter, a Deutsche Notgemeinschaft elnöke, *Wright* budapesti amerikai nagykövet nejével, *Cutolo* nápolyi városi levéltári igazgató nejével, a milánói egyetem orvosi fakultásának hét professzora, *Pepere* dékán vezetésével és kilenc olasz orvostanhallgató kíséretében, *Villat* besançon-i és *Kenzo Suto* tokiói egyetemi tanár, a svéd újságírók és a Budapesten tartott nemzetközi *palaeontologus-kongresszus* egy nagyobb társasága s a nemzetközi diákszövetségnek a budapesti kongresszusról leránduló, mintegy 300 tagja. Hogy ezek a látogatók nem multak el nyom nélkül előkelő vendégeink lelkében, annak bizonyossága nem csupán az a sok megleghangú elismerés és

köszönet, melyeket látogatóink részben előszóval, részben levélben kifejeztek, hanem a külföldi nagy világlapokban e látogatások impressziói nyomán közzétett terjedelmes és ránk nézve igen hízelgő ismertetések, melyek arra vallanak, hogy új egyetemünk a magyarság érdekében külföldön folyó propagandának tényleg egyik leghathatósabb eszközévé vált. Ezt a propagandát elősegítendő, a közeljövőben egyik legsürgősebb teendőnk lesz egyetemünk összes épületeinek és intézményeinek részletes és pontos leírása s e leírásnak az összes világnyelveken szerkesztett s illusztrációkkal kísért sokszorosítása, melyet „pro memoria” mindazok kezébe adhassunk, akik készek rólunk a külföldi közvéleményt tájékoztatni.

Különös hálával kell megemlékeznem arról, hogy a *kultusz-miniszter úr* Excellentiája a mult tanév folyamán miniszteriumi referensei kíséretében négy ízben, *Magyary Zoltán* min. tanácsos úr, ügyosztályvezetőnk pedig külön is két ízben szerencsétlítették egyetemünket megtisztelő látogatásukkal, mely alkalmak mindig a termékeny megbeszélések s egyetemünk jövőjét illetőleg nagy horderejű elhatározások és intézkedések fontos mozzanatait jelentették számunkra. Megragadom az alkalmat, hogy a nyilvánosság előtt is szívből jövő köszönetet mondjak úgy Excellentiájának, mint Öméltóságának egyetemünk iránt tanusított igen meleg érdeklődésükért s az egyetemi tanácsnak és a rektor-nak nyújtott hathatós támogatásukért.

Becker H. Károly porosz közoktatásügyi miniszter urat a berlini magyar intézet és Collegium Hungaricum fejlesztése körül szerzett érdemeiért a theológiai kar, *Balogh Jenő* ny. igazságügy-miniszter, akadémiai főtitkár urat és *Baltázár Dezső* tiszántúli református püspök urat pedig egyetemünk fejlesztése érdekében kifejtett munkásságuk elismeréseképpen a bölcsészeti, illetve jogi karok honoris causa doktoraikká választották s e választásokat a kormányzó úr Öföméltósága is megerősítette. Új diszdoctoraink felavatása megfelelő ünnepség keretében a jelen tanév folyamán fog megtörténni.

A tudományok népszerűsítésére alakult s vezetésem alatt álló Népszerű Főiskolai Tanfolyam a mult évben is két sorozatban, egy őszi és egy tavaszi cyclusban tartott a legkülönbözőbb tudományok köréből, néha igen nagy érdeklődéstől kísért előadásokat. Az első cyclusban nyolc előadó 17 1/2 óráján összesen 920, a második cyclusban tíz előadó 27 órájában összesen 1012 hallgató vett részt. Igen szép eredménnyel működött a Népszerű Főiskola kebelében szervezett modern nyelvű (francia, angol, olasz, német) tanfolyam, melynek az első félévben 83, a másodikban 56 hallgatója volt, akik a választott nyelvekben kitartó szorgalommal szép haladást tettek.

Végezetül legyen szabad még rámutatnom néhány igen fontos és nagy horderejű intézmény ismertetésére, melyek létesíté-

sének előkészítési munkálatait a mult tanév folyamán oly mértékben sikerült elvégeznünk, hogy megvalósításuk a közel jövőben minden nagyobb nehézség nélkül elérhető lesz. A Kultuszminiszter úr kezdeményezésére és egyetemi tanácsunk kérésére Debrecen város törvényhatósági bizottsága f. évi április havában tartott közgyűlésén 82,000 pengőt szavazott meg egy, a Nagyerdei telepünkön létesítendő *csillagvizsgáló* observatórium költségeire, melyben az egyetemünk physikai intézetének birtokában levő s eddig megfelelő elhelyezés hiányában kihasználatlanul heverő értékes astronomiai műszerek fognak felállíttatni s a tudományos kutatás céljaira használtatni. Miután az összes szükséges anyagi eszközök rendelkezésre állanak, a kivitel technikai része normális időtartam alatt teljes befejezést nyerhet s egyetemünk ily módon egy újabb és nevezetes tudományos felszereléssel fog gazdagodni. A *közkórház* létesítésének évek óta húzódó, súlyos problémáját is sikerült a megoldáshoz egészen közel vinnünk azáltal, hogy először is a régi városi közkórháznak egyetemünk által használt, de időközben kiürített épületeit Debrecen városának a kikötött használati díjak lefizetése mellett visszaadtuk, de másfelől az új közkórház létesítésére sikerült az összes illetékes tényezők támogatásával olyan megegyezési alapot teremtenünk, mely amellet, hogy Debrecen város és Hajdú vármegye betegfelvételi igényeit teljes mértékben kielégíti, egyuttal klinikáink működését is nagyban meg fogja könnyíteni a cooperatio előnyeinel fogva s egységes vezetés és közös gazdasági üzem lehetőségével igen jelentékeny megtakarításokra nyújt módot a fenntartás és adminisztráció tekintetében.

Számos előkészítő ankét után, melyek a Miniszterelnök úr Őexcellenciája személyes vezetésével tartattak, végre sikerült a f. é. július hó 15-én itt helyben, a VK. Miniszter úr elnöklete alatt az összes érdekelték bevonásával tartott értekezleten úgy a hozzájárulási összegek, mint a belső berendezés és igazgatás tekintetében teljes megegyezésre jutni s egy, a nagyerdei telepen, a klinikák tőszomszédságában felállítandó 360 ágyas új közkórház mellett, melyben nemcsak Debrecen, hanem Hajdú megye betegei is kezeltetnének, állást foglalni. E közkórház legnagyobb részben állami pénzen épülne, de szükséges Hajdú vármegyének 600,000— pengős egyszersmindenkori hozzájárulása is s a közkórház építése abban a pillanatban aktuálissá válik, mihelyt Hajdú megye közgyűlése ez összeget saját jól felfogott érdekében megszavazza. Ez új közkórház is, ha megvalósul, amihez most már alig férhet kétség, létrejövetelét annak a harmóniának fogja köszönni, mely a magas kormány tagjai, a miniszterelnök úr és a szakminiszter urak, valamint városunk és vármegyénk vezetősége között a tárgyalások folyamán szerencsésen kialakult s melynek legszebb gyümölcsét és jutalmát fogja

látni minden tényező az egyetemünkkel kapcsolatban létesítendő, teljesen új és modern közkórház áldásos működésében.

Még egy igen fontos diákjóléti intézményről kell megemlékeznem, melynek megvalósítását sikerült a mult tanév folyamán szilárdan megalapozni és előkészíteni. Ez a nagyerdei telepen, a sporttér tőszomszédságában felállítandó új egyetemi internátus, melynek érdekében voltam bátor a Dunáninnení Városok Kulturális Szövetségének Debrecenben 1928 október hó 7-én tartott első közgyűlésén felszólalni s a Szövetség kész örömmel határozta el, hogy tetteleges részt kíván venni az egyetemi ifjúság szociális bajainak enyhítésére irányuló akcióban s a következő ülése tárgysorozatába felvette egy, a debreceni egyetem mellett létesítendő internátus érdemleges tárgyalását is. A városok kongresszusának ezen határozatát még a mult év őszén egyetemünk tanácsa elé terjesztettem s ennek határozatából egy monstreküldöttség élén kértem az október hó 20-án egyetemünket meglátogató Kultuszminiszter úr Őexcellenciáját, hogy a Városok Szövetsége segítségével eme modern diák-szociális intézményünk megvalósítását lehetővé tenni sziveskedjék. A Kultuszminiszter úr Őexcellenciája kegyes támogatását, mint minden jó és igaz ügyhöz, úgy ehhez is sikerült megnyerni. Folyó évi március hó 16-án 450/0/6—1929. sz. a. értesítette Őexcellenciája egyetemi Tanácsunkat, hogy ez új internátus létesítését a maga részéről is rendkívül fontosnak és szükségesnek tartja s egyben közölte velünk, hogy az internátus hozzávetőleges számítások szerint a modern diákjóléti intézményekkel együtt 1.700,000— pengőbe kerülne. Ez összeg felét a Kultuszminiszter úr az 1929—30. évi költségvetés terhére vállalja, míg a másik felét a Városok Országos Szövetségétől várja. A miniszteri rendeletben foglalt tervszerint internátusunk két 50—50 ágyas lakópavillonból állana, míg a harmadik pavillonban a Mensa és kapcsolatos helyiségek (konyha, torna- és zeneterem, igazgatói lakás) nyernének elhelyezést. A zene és a sport mellett különös gondot kellene fordítani ez internátusban a modern világnyelvekben való állandó gyakorlásra, valamint az erkölcsi és társadalmi nevelésre, mely célból az ifjakkal együtt lakó, gyakorlott paedagógusok és nyelvmesterek állanának rendelkezésre.

A VK. Miniszter úrnak említett s az egész akcióra döntő jelentőségű elhatározását, mellyel a költségek felét, azaz 850,000 pengőt az internátus létesítésére felajánlja, siettem a Városok Kulturális Szövetsége elnökségével közölni. Az elnökség erre nyomban megküldötte a miniszteri rendelet másolatát a Szövetségben tömörült városok vezetőségének, de egyúttal az összes vármegyék alispánjainak is, melyek kebeléből egyetemünkre nagyobb számmal iratkoznak be hallgatók s felhívta az érdekelt tényezők figyelmét e nagyjelentőségű ügy támogatására. Ezzel

párhuzamosan kéresemre a Belügyminiszter úr is kész örömmel karolta fel akciónkat s folyó évi május hó 10-én 85,951—929. szám alatt kelt rendeletével felhívta az önkormányzati testületek figyelmét a szóban levő akció hazafias és kulturális jelentőségére, előre kijelentvén, hogy az internátus felállítási költségeihez a megtakarítások terhére leendő hozzájárulás megszavazása ellen észrevételt nem tesz. Ezen előkészítés s egyes törvényhatóságoknak nagy gyorsasággal hozott, kedvező határozata következtében a városoknak f. évi június 6-án Miskolcon tartott II. kongresszusán örömmel jelenthettem, hogy a városok és vármegyék által azon időpontig beérkezett hozzájárulások alapján az egyik 50 ágyas diák-pavillon építési költségeinek fedezete teljesen biztosítva van s annak tudomásulvételével a kongresszus javaslatomra egyhangúlag elhatározta, hogy az egyik 50 ágyas pavillont a miniszteri rendelet értelmében megépítteti, a másik érdekében a propagandát tovább folytatja, az egész intézménynek a Vidéki Városok és Vármegyék Internátusa elnevezést adja s az ügyek továbbvitelére, illetve az építkezés előkészítésére egy háromtagú bizottságot alakít, melynek tagjai: dr. Vásáry István debreceni polgármester, Mikecz István szabolcsi alispán és csekélységem.

Ez örömdetes határozatok után, mely úgy a kongresszuson jelen volt Kultuszminiszter úr, mint egyetemi tanácsunk előtt a legteljesebb megelegetést keltette, folytatólagos propagandánk hatásaként a csatlakozók száma a nyári hónapok alatt is örömdeteszen szaporodott, úgy, hogy ma már összesen 73 internátusi hely létesítésének költségei vannak a városok és vármegyék megajánlásai által biztosítva a következő kimutatás szerint:

Abaújtorna vármegye	1 hely
Békés vármegye	1 „
Békéscsaba város	2 „
Bihar vármegye	7 „
Borsod vármegye	1 „
Debrecen város	12 „
Debreceni Tébe	5 „
Egyetemi gyűjtésekből	4 „
Hajdú vármegye	5 „
Hajdúböszörmény város	2 „
Hódmezővásárhely város	1 „
Jásznagykun-Szolnok vármegye	2 „
Kisújszállás város	2 „
Miskolc város	8 „
Nyíregyháza város	6 „
Szabolcs vármegye	10 „
Szatmár vármegye	2 „
Zemplén vármegye	2 „

Az egyetemünk iránt megnyilvánult ily nagyszerű áldozatkészség után talán nem lesz túlmerész az a reménységünk, hogy a még hiányzó 27 hely anyagi fedezete is az akcióban eddig még részt nem vett tényezők bevonásával, kiknek megnyerésére már eddig is tétettek s a jövőben is fognak tétetni a szükséghez képest megfelelő lépések, még e polgári év folyamán biztosítható lesz s így a jövő év tavaszán hozzá lehet fogni kellő előkészítés után új internátusunk építéséhez.

Mélyen érzett hálánk a Vidéki Városok és Vármegyék Debreceni Internátusának létesítése körül már eddig is érdemeket szerzett tényezők iránt annál nagyobb, mert a támogató városok és vármegyék kivétel nélkül országunk azon részéből kerülnek ki, melynek virágzó mezőgazdaságát ez évben csaknem teljesen tönkretette a kíméletlen tavaszi fagy, de még ez a fagy sem volt képes bennük a magyar tudomány és a magyar ifjúság iránti cselekvő áldozatkészség lobogó tüzét megdermeszteni. Fogadják az egyetemünk iránt nyilvánított bizalomért és támogatásért leghálásabb köszönetünket e helyről is mindazok a tényezők, melyek ez új diákszociális intézményünk megvalósításához internátusi helyek megszavazásával hozzájárultak, úgyszintén nagybecsű erkölcsi támogatásukért a Városok Szövetségének Vezetősége élén Vásáry debreceni polgármester úr öméltóságával, a miniszterelnök és belügyminiszter urak Ő excellenciái s mindenekfelett a kultuszminiszter úr Ő excellenciája, kinek méltató szimpatiaja s határozott és példaadó állásfoglalása kezdettől fogva ez akció sikerének egyik legfőbb lendítőerejét alkotta.

Sok tényező harmonikus, vállvetett munkássága alapozta meg ily rövid idő alatt ezen új internátusunkat is. Ennek az alkotó harmóniának istápolása s ahol szükségesnek mutatkozott, felébresztése volt legfőbb törekvésem rektori működésem egész tartama alatt; harmóniára törekedtem befelé, egyetemünk kebelében és harmóniára törekedtem kifelé, mindazon tényezők irányában, melyek egyetemünkkel kapcsolatban állanak s annak jövőjére befolyást gyakorolhatnak. Jóleső elégtétellel állapíthatom meg, hogy a különböző tényezőknek ez a loyális összefogása egyetemünk fejlesztésének ügyét több ponton nevezetes eredményekkel vitte előre az elmúlt tanévben s ezek az eredmények talán önmagukban hirdetik azt a legbecsesebb jutalmat és elismerést, melyet a bennünket támogató összes tényezők előtt ez alkalommal felmutathatok.

Egyetemünk, mely a világháború pergőtüzében született s melynek a trianoni katasztrófa nyomorúságos éveiben kellett fejlődnie, a szinte legyőzhetetlen nehézségek dacára is elérkezett arra a pontra, honnan már látni az ígért földjének biztos körvonalait s nyugodtan, aggodalom nélkül lehet tekinteni a jövő elé. Tudományos és jóléti intézményeink részben megépültek, részben annyira meg vannak alapozva, hogy teljes betetőzésük

belátható időn belül várható. A letiport nemzet élni akarásának és alkotó erejének klasszikus tanubizonysága ez a gigászi teljesítmény, örök dicsősége ez a trianoni kereszt alatt halálraitélt magyar nemzetnek s különösen a nemzet bölcs és tetterős kormányzatának, mely a Golgothán túl az újjászületés forrásai felé tudta vezetni a nemzetet. Továbbfejleszteni való akadni fog ezután is elég egyetemünkön, mert valamint a tudományok céljai a végtelenbe nyúlnak, úgy az egyetemek fejlődésének is kimeríthetetlen lehetőségei vannak, de Tisza István-Egyetemünk alapjai ma már oly szélesek és szilárdak, hogy nemcsak elbirják, hanem egyenesen meg is kívánják a legimpozánsabb felépítményeket, amelyek hogy minél hamarabb elkészüljenek, ezzel a forró óhajtással zárom rektori beszámoló jelentésemet.

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés !

A rektorválasztók ülése az 1929—30. tanév Rector Magnificusává Csánki Benjámin hittudománykari ny. r. tanárt, a négy tudománykar pedig kari dékánokká dr. Vargha Zsigmond, dr. Bozóky Ferenc, dr. Wodetzky József és dr. Hankiss János ny. r. tanárokat választotta meg s e választásokat a vallás- és közoktatásügyi Miniszter úr megerősítette.

Az egyetemi Tanács új elnökét és tagjait ennél fogva tisztseikbe szabályaink értelmében beiktatom, őket ez alkalommal melegen üdvözlöm s a hatósági díszjelvények átadása mellett szívből kívánom, hogy új tisztükben végzendő munkájuk egyetemünkre nézve áldásos és gyümölcsöző legyen.

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR

13245 /1958